

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA VÝTVARNÉ VÝCHOVY

Pod podlahou

Magisterská diplomová práce

Autor: Romana Horáková

Vedoucí práce: doc. Vladimír Havlík

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a s použitím jen zde uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci dne

.....
podpis

Magisterskou diplomovou práci věnuji rodině Ettel a dědovi Františkovi.
Za cenné rady děkuji doc. Vladimíru Havlíkovi.

Obsah

Úvod	1
Pokus o rekonstrukci souvislostí nálezu	2
Německá minulost.....	2
Paměť dědy Františka.....	5
Česká přítomnost.....	7
Kontext umělecké teorie a praxe	9
Minulost-paměť-současnost.....	9
Umělec jako archeolog	10
Minulost už minula.....	12
Přenos a nálezy (dnešní minulost).....	13
Umění a Sudety	16
Mark Ther.....	16
Zdena Kolečková.....	18
Lukáš Houdek.....	20
Politické umění - Rafani, Pode Bal.....	23
Výstava Hraniční syndrom - Jaroslav Valečka, David Saudek, Martin Káňa.....	28
Fotografie - Michaela Thelenová, Jaroslav Kučera.....	29
Sudetská přízeň - Nathan Babet, Mike Godley.....	30
Objasnění procesu tvorby	35
Spáry minulosti.....	35
Další nález – rodina Ettelova.....	35
Z půdy do spíže.....	39
Sudetenland, mein Haimatland.....	41
Je to jen můj názor.....	44
Minulost, paměť a pedagogika	45
Projekt „Minulost ve mně“.....	45
Realizace dílčích úkolů.....	49
Reakce - projekce.....	49
Imaginární portrét.....	53
Odpověď - akce.....	54
Závěr	56
Příloha – rozhovory s dědou	57
Seznam použité literatury	68
Internetové zdroje	70
Zdroje fotografií	71
Anotace	73

Sudeťáci všech zemí spojte se!

Úvod

Můj bratr našel pod podlahou půdy poklad. Dopisy a pohlednice, ručně malovaná přání, noviny, tiskoviny a řadu dalších písemností, které patřili členům rodiny Ettelovy. Náš dům a půda se nachází v oblasti bývalých Sudet a Ettelovi byli sudetští Němci, kteří dům museli opustit po konci 2. světové války. Nepotřebné papíry, které po nich zůstaly, použili další majitelé jako zateplení domu a bezděčně tak zakonzervovali jejich přítomnost. Jejich opětovné objevení ve mě vyvolalo řadu otázek. Přirozeně jsem alespoň částečné zodpovězení očekávala u nejstaršího žijícího obyvatele domu, mého dědy. Od něj se mi ale dostalo pouze suché: „Nehrabej se v bordelu, a běž radši zavařovat třešně“.

Diplomová práce „Pod podlahou“ se zabývá otázkami minulosti, jejího setrvání v paměti i místě, ožívání či zachování. Konkrétně tematicky zpracovává události spojené s koncem 2. světové války, zejména odsun sudetských Němců a jeho dopady, které jsou zde stále přítomné. V praktické části diplomové práce se pokusím reflektovat pojem „Sudety“ svéráznou formou instalace.

V textovém doprovodu práce nejdříve osvětlím dějinné souvislosti a jejich reflexi v současnosti. Zde chci jako informační zdroj významným způsobem využít vzpomínky mého dědy Františka, pamětníka válečných a poválečných změn. Dále se věnuji tématu minulosti, paměti a archivu ve výtvarném umění, souhrnně nazývaném historiografický obrat. Již ve vymezeném rámci minulosti se pohybuje další kapitola Sudety v umění. Průběh cesty od nálezů až k výsledné instalaci popisuji v kapitole věnované praktické práci. Poslední kapitola se zabývá konkrétními způsoby, jak nalezený materiál a minulost v něm obsaženou využít v pedagogické praxi.

Tento text je pouze doprovodem práce praktické.

Pokus o rekonstrukci souvislostí nálezů

Tato část textu bude věnována dějinným událostem. Nastíním stručný vhled do minulosti pohledem historiků, zejména však představím svůj hlavní zdroj informací – paměť mého dědy Františka.

Německá minulost

Historie společného soužití Čechů a Němců na území dnešní České republiky sahá hluboko do minulosti. Například již ve 13. století je znám větší příliv nových obyvatel Českého království především z německých zemí.¹ Technologický pokrok spojený zejména se zemědělstvím přispěl k tomu, že začala být osídlována a zemědělsky využívána také výše položená místa území. Právě v tuto dobu, kdy se vyčerpala možnost kolonizace domácím obyvatelstvem, začali přicházet osadníci z přilehlých německých oblastí. „*Tak byly položeny základy souvislého a nadále trvalého osídlení českého pohraničí německým obyvatelstvem.*“² Přeskočíme-li několik staletí, ve kterých bylo česko-německé soužití provázáno vzestupy i pády různého charakteru, důležitými mezníky utváření česko-německých vztahů byly roky 1526, 1848 a zejména 1918. Vznik samostatného Československého státu znamenal pro české Němce zejména přerod z role privilegovaných zástupců vládnoucího národa v národnostní menšinu. Pomineme-li státotvorné či právní těžkosti, které tento přerod přinášel, musíme si uvědomit, co znamenal pro tamní obyvatelstvo. Kromě jiného silné nacionální nálady.

„...*Byla období, kdy se Německo k etnickým Němcům vně svých hranic nehlásilo a ti si stěžovali, že nemají dostatečnou podporu. I z toho důvodu vzniklo národovecké hnutí tzv. Völkisch. Provázela je základní myšlenka, že německví v českých zemích je ohroženo expanzí českého národa, zatímco oni obětavě stojí na stráží německví v zóně střetu mezi Germánstvem a Slovanstvem. To jsou řeckněme filozofické počátky sudetoněmeckví.*“³

Radikalizaci tohoto stavu samozřejmě později přináší vzestup nacismu. V roce 1933 byla založena Sudetoněmecká strana (Sudetendeutsche Partei, neformálně označovaná

1 BENEŠ, Zdeněk a kol. *Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: gallery s.r.o., 2002. ISBN 80-86010-60-0.

2 Ibid., s.14

3 HOUŽVIČKA, Václav. S odsunem Němců přišli Britové. In: *Reflex.cz* [online]. [vid. 12. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.reflex.cz/Clanek24866.html>

henleinovci) Konradem Henleinem. Henleinovou stranou měla být zejména zabezpečena práva německých menšin v ČSR, fakticky ale spíše plnil roli pravé ruky Hitlera a zajišťoval přípravu na navrácení země i německých obyvatel pod křídlo Říše. Na základě Mnichovské dohody se tak stalo 2. října 1938 a Sudety se staly součástí nacistického Německa.⁴ Všichni víme, co následovalo. Definitivní eskalací česko-německého vztahu se stal konečný odsun německého obyvatelstva z českého území v roce 1945. Přibližné počty obyvatelstva oblasti Sudet v letech 1937 a 1947 ukazují, jak moc se musel změnit charakter populace v průběhu pouhých deseti let.

	Celkový počet obyvatel	Německá národnost	Česká národnost
1937	3, 7 milionu	2,65 milionu	1 milion
1947	2, 3 milionu	300 tisíc	2 miliony

převzato z: *Sudetské osudy* (o.s. Antikomplex)⁵

Politický výklad Odsunu dodnes bývá otázkou úvah. Prvotní myšlenka a odpovědnost výsledného řešení se přelévá mezi postavou prezidenta Edvarda Beneše, československou vládou a odbojem a představiteli vítězných mocností. Je ale třeba říci, že se jistě jednalo o kooperaci těchto složek, na což se dnes mnohdy zapomíná. Tzv. Benešovy dekrety nebyli dílem pouze Edvarda Beneše.

„Evropou se přelila mohutná vlna odporu a nenávisti ke všemu německému a veškerá opatření uplatněná na území osvobozeného Československa se nesla v tomto široce sdíleném dobovém kontextu. Rozhodnutí západních spojenců o transferu německý mluvícího obyvatelstva vycházelo z obdobných úvah jako československá vláda a odbojové hnutí – experiment dalšího soužití Němců a Čechů v obnoveném Československu nemá žádné vyhlídky na úspěch.“⁶

4 Viz. *Rozumět dějinám* (pozn. 1)

5 O.S. ANTIKOMPLEX (ed. Matěj Spurný). *Sudetské osudy*. Praha: Nakladatelství Českého lesa, 2006. ISBN 80-86125-74-2, s. 14.

6 HOUŽVIČKA, Milan. *Návraty sudetské otázky*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1007-8, s.293.

Toto stanovisko rozhodně podporovalo i veřejné mínění. Odsun se zdál nevyhnutelný. Akce měla být provedena dle oficiálních dokumentů „*humánním a spořádaným způsobem*“.⁷ Zde ale nastal problém.

Po Mnichovu a letech válečných hrůz, Lidicích a Ležákách a nakonec ještě masakrech v samém závěru války (jako posledních manifestací německé skomírající moci), požadovali někteří lidé přímou odplatu, někdy spíše mstu. Ještě před Postupimskou konferencí, kde došlo k mezinárodnímu schválení Odsunu, se v sudetských okresech dožadovaly moci narychlo utvořené tzv. revoluční gardy. V posledních letech se objevují dohady, že na neukázněném dění ke konci války měla podstatný vliv také samotná československá armáda.⁸ „Divoký odsun“, který následoval zejména v druhé polovině května 1945, si v mnoha případech nezavdal s masakry (známé případy hromadných vražd Němců v Postoloprtech a v Žatci, Lanškrouně, na Bukové hoře, v Doupově, Podbořanech, Loděnici u Berouna, Domažlicích, Ústí nad Labem, na Švédských šancích u Přerova atd.). K odplatě patřilo veřejné násilí a ponižování a další morální excesy. Další Němci byli neprodleně vysláni k hranicím. Odhadované počty Němců, kteří byli „odsunuti“ divokým způsobem jsou dodnes velice nejasné. Nejpravděpodobnější je celkový odhad 600 000, ke kterému se přiklání většina autorů.⁹ Počty zavražděných osob se natolik různí, že je zde ani nebudu uvádět. Organizovaný odsun Němců začal v lednu 1946 a skončil v říjnu 1947. Zůstat bylo povoleno některým prokázaným antifašistům, Němcům z českoněmeckých rodin a nepostradatelným odborníkům..

Dostali jsme se od národní či státní úrovně řešení k regionální nebo spíše osobní rovině. A zde bych chtěla upozornit na optiku s jakou je na celý problém obecně často nahlíženo. Statistická data, politické nebo právní úvahy sice mluví o obětech a vinících na obou stranách, ale většinou nemluví o lidech samotných. Neříkají téměř nic o charakteru sudetské společnosti, která samozřejmě nebyla zcela nekonfliktní, ale v mnoha směrech byla zcela specifická a jedinečná.

7 Článek 13, Postupimské deklarace citovaný v : SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: Německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Hodkovičky: Pragma, 2002. ISBN 80-7205-901-7, s. 146.

8 HLOUŠEK, Jan. Sudety: konec libovůle historiků. In: *literární noviny* [online]. 8. březen 2012 [vid. 11.4.2014]. Dostupné z: <http://www.literarky.cz/civilizace/89-civilizace/8574-sudety-konec-libovle-historik-ii-ast-dokoeni>

9 Viz. *Návraty sudetské otázky* (pozn. 6)

„Nikdy nebyl přesně zdokumentován počet smíšených manželství, ale jisté je, že tento jev patřil v Sudetech k čemusi naprosto normálnímu, stejně jako byl naprosto normální takzvaný „handl“, tedy zvyk, kdy české děti z vnitrozemí pobývaly nějaký čas u německých sedláků či měšťanů, aby se naučily německy, a děti německé naopak jezdily ze Sudet „do Čech“. Desetitisíce, možná dokonce statisíce lidí se musely dlouho rozhodovat, zda se přihlásí k české, či německé národnosti. Jestli se přikloní spíš k tatínkově, či mamčině části rodiny. Často nerozhodovalo ani tak vnitřní přesvědčení jako vnější okolnosti: která škola je nejbližší, který jazyk byl praktičtější pro další životní dráhu ...“¹⁰

Odsunem v roce 1945 tedy skončilo několik staletí trvajících soužití, obohacující a zároveň bouřlivé.

Paměť dědy Františka

Můj děda se narodil 20. srpna 1929 v obci Trstěnice, která se nachází ve Východních Čechách, mezi Svitavami a Litomyšlí. Do tohoto kraje zasahovala hranice území Sudet a Trstěnice tvořila český výběžek, byla vklíněná mezi dvěma německými vesnicemi Čistá (Lauterbach) a Chmelík (Hopfendorf).

Obr. 1: Německá mapa, vpravo oblast Sudet. Šipka ukazuje na výběžek českého území, kde se nachází obec Tstěnice.

10 Viz. *Sudetské osudy* (pozn. 5) s. 14.

Na konci druhé světové války bylo dědovi 15 let a s rodiči osídlili čerstvě opuštěný německý dům v sousední Čisté. O několik let později děda, už se svojí rodinou, koupil dům tamtéž (dům, ve kterém došlo k objevu pod podlahou).

Obec Čistá je dnes poměrně netypickým příkladem post sudetské vesnice. Nachází se daleko od samotného pohraničí, nenajde se tady ani hornatá krajina. Poválečné dosídlování probíhalo zejména místními Čechy z okolních vesnic. Nebyly zde příliš vysoké počty přistěhovalců z jiných zemí (když už, tak se převážně jednalo o Volyňské Čechy). Následky odsunu zde neměli tak velké následky jako v jiných končinách. Tím pádem se místní oblast poměrně rychle začlenila do života okolních vesnic.

Německá minulost je zde ale stále přítomna. K datu 1. 12. 1930 měla obec 1476¹¹ obyvatel, jejichž počet po odsunu sudetských Němců klesl na absolutní minimum. Dle slov dědy „*Čechů tam žilo jen pár*.“ Tamní německé obyvatelstvo za války proslulo horlivým nacionalismem. Takto bezprostředně reagovali obyvatelé obce na zprávu o přijetí mnichovského rozhodnutí vládou ČSR v roce 1938: „Ještě týž den došlo v obci Litrbachy k vyvěšení říšskoněmeckých praporů s hákovým křížem, ale po zásahu četníků byly prapory zase sejmuty.“¹² Ještě výstižněji působí výsledky obecních voleb v roce 1939. Z celkového počtu hlasů 941 v obci, jich 870 připadlo SdP (Sudetoněmecké straně, která se tehdy už netajila jasným prohitlerovským smýšlením). Jednalo se o 92,45% hlasů.¹³ Je ale třeba upozornit, že podobné výsledky a projevy minimálně nacionalismu se konaly i v ostatních sudetských obcích. Po válce zde zůstalo jen několik rodin s přiřazenými Čechy nebo přivdanými Češkami. Ves se radikálně proměnila. Z Lauterbachu se stala Čistá. V průběhu poválečných let, i dlouho po nich se zbouralo mnoho opuštěných domů. Minulost zde nadále zůstává v krajině, domech nebo jen v příjmeních některých místních obyvatel. Je jasné, že nejde jen tak vymazat. Současný počet obyvatel činí 894 (k datu 31. 10. 2010)¹⁴

Dědovy vzpomínky jsou poměrně jasné. Samozřejmě mu v paměti zůstaly zejména okamžiky, které na něj tehdy silně zapůsobily, jeho vzpomínání tedy nelze brát jako

11 SKŘIVÁNEK, Milan. *Odsun Němců ze Svitavska 1945-1947*. Hradec Králové: Historický klub Praha, pobočka Hradec Králové, 1995. s.102.

12 ŠPLÍCHALOVÁ, Marcela. Mnichov 1938. In: *Trstěnice: obec u Litomyšle* [online]. [vid. 12.4.2014]. Dostupné z: <http://www.trstenice.cz/mnichov-1938>

13 Viz. *Odsun Němců ze Svitavska 1945-1947* (pozn. 11) s. 101.

14 Čerpáno z internetových stránek obce: <http://www.cista.info/cz/menu/2/zakladni-udaje/>

objektivní pohled na události a dějiny místa. Je ale autentickým svědectvím a subjektivním zdrojem příběhů, které se udály. Na válečné a následující období děda vzpomíná minimálně se smíšenými pocity. Tato doba je pro něj spojena s klukovskými lety a vzpomínky tedy často ubíhají k vylomeninám a jiné zábavě, která mu nejvíce utkvěla v paměti. Vyprávěním také potvrzuje pohled na Sudety jako multikulturní prostor, kde etnická česká či německá příslušnost před válkou nehrála tak podstatnou roli. Válečné události ale zanechali tak nesmazatelné stopy, že děda dodnes nemůže Němcům přijít na jméno, jak se říká ...

S dědou jsem nahrávala množství rozhovorů, týkajících se jeho života. Zde předkládám přepis rozhovoru vztahující se k období kolem 2. světové války a událostí s ní spojených. Pro jeho rozsáhlost ho najdete v samostatné příloze.

Česká přítomnost

Otázka vztahu České republiky k sudetským Němcům opět vyvstala po roce 1989. Německá strana (zvláště aktivní je Sudetské krajanské hnutí) pravidelně navrhovala revize občanských, společenských, právních a zejména majetkových dopadů, které přinesly Benešovy dekrety. Jakýmsi pokusem o smíření se stala tzv. Česko-německá deklarace. Tyto otázky se samozřejmě vynořují k různým příležitostem státního charakteru. Diskutovaným se tak staly např. při jednání o vstupu České republiky do Evropské unie, nebo v poslední době při volbě nové hlavy státu. Zde se jasně projevil názor většiny občanů, a to negativní postoj proti revizi odsunu.

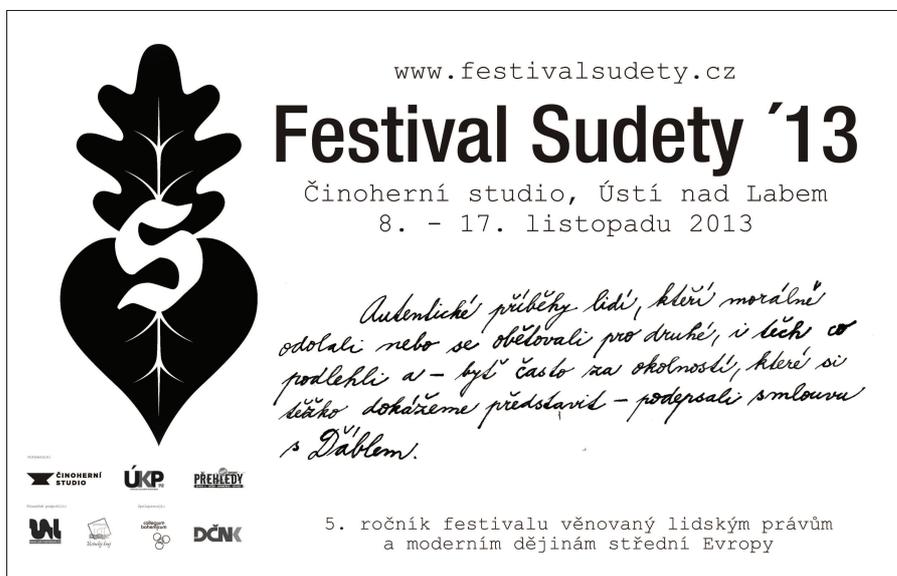
Já chci ale zejména upozornit na pár zajímavých iniciativ, které se snaží toto stále živé téma reflektovat.

Především je to *Občanské sdružení Antikomplex*, které vzniklo v roce 1998 v Praze, spojením několika přátel – studentů, které sdružoval zájem o česko-německou minulost a fenomén českého pohraničí. Právě Sudety se staly hlavním tématem činností tohoto sdružení. Jedná se o občanskou aktivitu, zaměřující se zejména na kritickou reflexi minulosti, občanské vzdělávání a vzdělávání pro školy. Sdružení se vyhrazuje proti zahleděnosti do minulosti a říká: „*Dokud nejsme schopni kritického odstupu a přijetí odpovědnosti za minulost, jsme pořád v jejím zajetí. Svoboda vzniká tím, že dokážeme rozpoznat logiku minulých událostí a vymanit se z ní, jinak minulost pořád pokračuje a*

drží nás pevně v rukou.“¹⁵ V iniciativě sdružení vznikla již celá řada aktivit. Počínaje organizací výstav (např. putovní výstava fotografií *Zmizelé Sudety*), přes projekty různého charakteru (např. *Překračování hranic*, *Zapojme se*, *Cyklovýlety do Sudet*, *Land art Königsmühle*), konče publikační činností (např. kniha rozhovorů s pamětníky *Sudetské osudy*).

Pozoruhodnou akcí zabývající se problematikou Sudet, je *Festival Sudety* v Ústí nad Labem. Pravidelná akce od roku 2009, zaměřuje se zejména na divadlo, ale nebrání se i jiným žánrům. Záměrem je prezentace tradičních i alternativních divadelních vystoupení, hudebních a výtvarných projektů, které úzce či volně souvisí s událostmi, které se odehrály v ústeckém pohraničí, zejména v oblasti současného Euroregionu Elbe/Labe.¹⁶

Město Ústí nad Labem, konkrétně pak čtvrť Předlice se dostala do popředí zájmu v roce 2012 uměleckými aktivitami iniciovanými Univerzitou Jana Evangelisty Purkyně. Projekt *Univerzita Předlice* Fakulty umění a designu pod kurátorským vedením Michala Kolečka se zabýval ústeckou čtvrtí, která v předválečném německém období patřila k výstavním místům města, dnes je zde ghetto. Činorodost studentů zahrnovala různorodé umělecké intervence, často se sociálním či participativním charakterem.

Obr. 2: Pozvánka na Festival Sudety v roce 2013.

15 MATĚJKA, Ondřej. Pro média. In: *Antikomplex.cz* [online]. [vid. 12.4.2014]. Dostupné z: <http://www.antikomplex.cz/pro-media.html>

16 Festival Sudety. In: *Festival Sudety* [online]. [vid. 14.4.2014]. Dostupné z: <http://sudety.tapointa.cz/festival-sudety/obecne-informace/>

Kontext umělecké teorie a praxe

Nejprve krátká poznámka. Stejně jako v kapitolách věnujících se praktické realizaci díla a pedagogickému projektu, i zde – v teoretické části textu, sděluji myšlenky a fakta tak, jak nad nimi přemýšlím. Chci zde tedy upozornit na skutečnost, že se nesnažím o ucelený pohled na danou problematiku, zmiňuji se zejména o tvorbě, která byla důležitá při uvažování o této práci.

Minulost-paměť-současnost

„Minulost minula, přímo nás tudíž nezasáhla a už není a my ji poznáváme primárně na základě vlastních projekcí, které mohou být tu trefné, tu zcela zavádějící.“¹⁷

V průběhu několika posledních let se ve společnosti obecně setkáváme se všeobecným zájmem o minulost. Mechanická reprodukovatelnost vizuality, a s ní spojený konec jedinečnosti a originality, nemožnost pozitivní představy budoucnosti,¹⁸ a nebo potřeba určité revize historie jsou jedny z možných příčin odklonu k minulosti a nostalgii.¹⁹ Tento odklon se ve své nejjednodušší formě projevil, a místy stále ještě projevuje, paušální retrománií. Nejzjevněji se ukazuje v oblastech komerční i alternativní kultury.

Z pole „alternativy“²⁰ bych chtěla poukázat na pár aktivit, které jsou charakteristické honbou po stopách minulosti. Je to *Urbex (Urban exploration* neboli *infiltrátorství*) a *Detektoráři* (lovci pokladů pomocí detektoru kovů). Urbex, tedy navštěvování (většinou nelegální) opuštěných architektonických objektů za účelem fotografování. Pravidlem je nic neodnášet a zanechávat maximálně stopy bot. „...*Ještě než vejdu, začíná se mi před očima odvíjet příběh toho domu. Představuju si, jak vypadal v době, kdy byl v pořádku a měl své majitele. Přemýšlím o jednotlivých místnostech – jak mohly vypadat, k čemu sloužily ... Je to takový návrat v čase, útěk z dnešní reality...*“²¹ říká v rozhovoru jeden z českých insiderů Urbexu, na internetových stránkách *urbex.cz-průzkum moderních ruin*, které sdružují české

17 KOMÁREK, Stanislav. Archeologie. *Revue Labyrint: Časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint – Via Vestra, 2008, 23-24, s.7. ISSN 1210-6887.

18 ZÁLEŠÁK, Jan. *Minulá budoucnost*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, 2013. ISBN 978-80-214-4794-3.

19 Tématu se věnovali namátkou např.: Andreas Huyssen, Michell Foucalt, Svetlana Boym atd.

20 Dnes se dá těžko říct, co je ještě alternativní – to je ale otázka hodna další diplomové práce.

21 DIVERZANT, Rozhovor s Lexxem z ohrožených staveb. In: *urbex.cz: průzkum moderních ruin* [online]. 1. duben 2013 [vid. 27.3.2014]. Dostupné z: <http://urbex.cz/2013/04/rozhovor-s-lexxem-z-ohrozenych-staveb/>

nadšence do návštěv starých domů. Podobný zájem provází i hledače pokladů, jak se sami nazývají, kteří vyrážejí do terénu hledat pozůstatky minulosti pomocí detektoru. Jedním ze základních motivů je pro obě skupiny fascinace minulostí a jejími pozůstatky, které je třeba zachovat před úplným zánikem/zapomněním (vyfotografováním nebo vyzvednutím ze země). Podle mého jsou tyto iniciativy jakýmsi předstupněm toho, jak s minulostí jako motivem tvorby, pracují někteří výtvarní umělci (ve smyslu hledání fragmentů historie).

Umělec jako archeolog

Ať už se jedná o náhodný nález nebo zcela účelně využitý archivní materiál, sledujeme v posledních letech zájem ze strany umělců o jeho užití. Jako předchůdce těchto postupů můžeme považovat Aby Warburga. Německý historik umění, žijící na přelomu 19. a 20. století budoval v letech 1924-29 tzv. *Atlas Mnemosyne*. Jednalo se o obrazový archiv, vytvořený mj. z nalezených fotografií. Warburg seskupoval jednotlivé fotografie na pozadí černé desky, které následně fotografoval. Vytvářel tak stále nové obrazové a významové vztahy.

Odkaz jeho „archivu“ je neustále připomínán v dílech řady současných umělců, v českém prostředí je to především Zbyněk Baladrán.²²

Umělecký archiv jako téma, tentokrát už na prahu 21. století, získal pozornost na přehlídce současného umění *Documenta 12* v Kasselu. V roce 2007 se kurátorské zodpovědnosti ujal Roger M. Buergel (společně s Ruth Noack) a historiografický obrat se zde neoficiálně stává jedním z hlavních proudů současného umění. Avšak už v roce 2004 publikoval Hal Foster, výtvarný kritik a teoretik, esej „Archivní impuls“.²³ Zabývá se zde umělci, kteří se často pomocí nalezených materiálů navrací do historie, aby tak zpřítomňovali určité zasunuté informace. Jan Zálešák upozorňuje na fakt, že Foster „archivní umění“ vidí také jako místo, kde se otevírají nová možná východiska (pro umění, historii a v důsledku i budoucnost): „*Archivy navíc neobsahují pouze materiální doklady toho, co bylo; jsou často tvořeny jen poznámkami k dalšímu rozpracování, tajemnými rekvizitami budoucích*

22 BALADRÁN, Zbyněk. Ruiny, archeologie a mezera mezi obrazy. *Revue Labyrint: Časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint – Via Vestra, 2008, 23-24, s. 109-110. ISSN 1210-6887.

23 FOSTER, Hal. An Archival Impulse. *October*. 2004, č. 110 (Autumn), s. 3-22. Dostupné z: <http://www.glissementsdeterrain.net/pdfs/foster-hal--an-archival-impulse.pdf>

scénářů...Umělci-archiváři, o kterých zde Foster uvažuje, se nezaměřují ani tak na to, co bylo, jako spíše na to, co by bylo bývalo mohlo být.“²⁴

Obr. 3: Atlas Mnemosyne

Minulost se tak stala nevyčerpatelnou zásobárnou umělecké invence, kdy pojem archiv, ve svém slova smyslu, přestává stačit. Historiografický obrat, pojem tedy co do významu a šíře obsáhlejší, v sobě zahrnuje různé metody a strategie umělecké práce: recyklace, apropiace, rekonstrukce či reinterpretace aj. Zdrojem uměleckých aktivit se stala minulost sama a jednotlivé oblasti, které v sobě zahrnuje. Zvláštní pozornosti se dostává dějinám umění (zejména modernismu) a umělecké praxi jako takové. Radim Langer v rámci textu o americkém umělci Wade Guytonovi říká: „Jako by minulost znamenala oblíbenou a rozsáhlou knihu o umění, obrovský obrazový a vzpomínkový materiál, který lze intelektuálně třídit a takřka vědecky jej zkoumat. Každý umělec se svou tvorbou stává odborníkem obrazové minulosti a současně aktivním a kreativním konzumentem své současnosti.“²⁵

24 Viz. *Minulá budoucnost* (pozn. 18) s.40-42.

25 LANGER, Radim. Wade Guyton. Epson Stylus Pro 11880 inkjet a probuzení k „novému“. *Revue Labyrint: Časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint – Via Vestra, 2012, 31-32, s. 111. ISSN 1210-6887.

Zjednodušeně řečeno, archivní materiály a odkazy minulosti jsou stavěny do nových kontextů „... a postupně analyzovány tak, aby získaly výpovědní hodnotu pro současnost,“²⁶ jak říká Karel Císař.

Jak se má současnost k minulosti a naopak, dlouhodobě řeší již zmíněný Zbyněk Baladrán. Časové roviny (minulost, současnost, budoucnost), jejich prolínání a ovlivňování, se Baladrán pokoušel uchopit v *Tabulce (Fragment #3)* z roku 2007.²⁷ Tabulka je malým fragmentem projektu *Monument transformace* (dokončen 2009), výsledkem dlouhodobého výzkumu společenských proměn, který iniciovali společně s Vitem Havránkem. Pro Baladrána je obecně uvažování o minulosti v rámci umělecké praxe zásadní.

Pojem „historiografický obrat“ můžeme ve skutečnosti vztáhnout na velice široké pole umělecké produkce. Jeho nejrůznější podoby se objevují v mnoha dílech současného umění.

Minulost už minula

V rozhovoru s Martinem Mazancem se Zbyněk Baladrán vyjadřuje k instalaci *Pokaždé se jí udělá špatně, když pomyslí na nekonečno* (2009, společně s Jiřím Skálou) a naráží tak na skutečnost přílišné nečitelnosti a nesrozumitelnosti, která bývá obecně vyčítána umění historiografického obratu (ale samozřejmě nejen jemu): „... Nevycházíme tím divákovi sice příliš vstříc, ale i toto je součástí díla a jeho významů. Neřídíme se marketingem a nevytváříme kulturní balíčky ve všem vyhovující kulturnímu spotřebiteli.“²⁸ Na někdy více, někdy méně, káravé otázky tohoto typu odpovídají umělci i teoretikové zabývající se archivy poměrně často. To je ovšem téma velice široké. Zde ho zmiňuji proto, abych poukázala na některé „zlozvyky“ historiografického obratu, které mohou přispívat (kromě přirozeného a neodvratného vyčerpání paradigmatu) k jeho konci.

„S pojmenováním a rychlým šířením této tendence se ovšem začala dostavovat i jeho instrumentalizace. Zjednodušeně to lze vyložit tak, že pro umělce bez nápadu je archiv, který může nějak přeskupit, nejlepším základem k vytvoření zdání invenční práce, aniž by k

26 CÍSAŘ, Karel. *Věci, o kterých s nikým nemluvíme*. Praha: Agite/Fra, 2010. s.56. ISBN 978-80-87232-14-9.

27 V roce 2013 byla vystavena v rámci výstavy *Vzpomínky na budoucnost II* v Domě pánů z Kunštátu. Kurátor Jan Zálešák.

28 MAZANEC, Martin. Zbyněk Baladrán, *Galerie Labyrint 55. Revue Labyrint: Časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint – Via Vestra, 2008, 23-24, s. 86. ISSN 1210-6887.

ni skutečně došlo...“²⁹ píše Jiří Ptáček, jehož názor vzhledem k archivu je vždy spíše skeptický. I když se jedná o jeden názor, nemůžeme mu alespoň částečně dát za pravdu. Někdy až přílišná jednoduchost vytvoření díla, které nabízí téma archivu, snadno vede pouze k banalitě. Trefnější popis současné situace archivního umění nám předkládá Jan Zálešák, v českém uměleckém provozu spíše zastánce této „módní vlny“:

*„Toulky minulostí, posedlost pamětí a historií, archivní a archeologické výzkumy jako modus operandi současného umění nepochybně z velké části představují jen další módní vlnu (nebo spíš stále sílící řeku, jejíž proud se nicméně zřejmě již začal rozlévat do nepřehledné delty). Zatímco na jednom pólu historiografického obratu v umění leží nebezpečí fetišismu, který reflexivní nostalgii rychle proměňuje v sentimentální dojmání se nad velkými či malými ruinami modernismu, na druhém číhají nástrahy ideologických systémů státního socialismu, vystavěných na deformovaném čtení Marxe.“*³⁰

Přenos a nález (minulost dnes)

Jako jednu ze specifitějších kategorií historiografie v umění se dotknu využití nalezeného materiálu. Ještě před tím, se ale v krátkosti zmíním o teoriích literární komparatistky Marianne Hirschové, která se zabývá mj. přenosem individuální a kolektivní paměti mezi generacemi.

Marianne Hirschová ve své knize *The Generation of Postmemory: Visual Culture after Holocaust (Generace post-paměti: Vizuální kultura po holocaustu)* zaměřuje zejména na otázky traumatu (příkladem jí jsou události 2. sv. války) a jeho následného přenosu z generace na generaci. Podle mého, v mírnější formě než u masových traumat jak sama ilustruje, se její teze dají vztáhnout na obecnou rovinu dědictví paměti. Sama používá termín post-generace a post-paměť – k těmto pojmům dospěla na základě studia výtvarných a literárních děl tvůrců náležejících do „druhé generace“: *„Post-paměť odkazuje na vztah, který má generace přicházející po těch, kteří byli svědky kulturního či kolektivního traumatu k těm, kteří tu byli před nimi, tedy odkazuje na zkušenost spojenou s tím, že si „vzpomínají“ pouze prostřednictvím příběhů, obrazů a způsobů chování, jimiž*

29 PTÁČEK, Jiří. Editorka nebo malířka: Knowledge Museum Lii Perjovschi nese všechny znaky umění „archivního obratu“, zároveň ale obnažuje jeho paradoxy a limity. In: *novyprostor.cz* [online]. [vid. 12. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.novyprostor.cz/clanky/424/editorka-nebo-malirka.html>.

30 Viz. *Minulá budoucnost* (pozn. č. 18).

byli obklopeni, když vyrůstali. Avšak tyto zkušenosti na ně byli přeneseny tak niterně a s takovým afektivním nábojem, že se zdá, jako by samy byly určitými vzpomínkami.“³¹

Zabývá se také způsobem přenosu paměti v rámci rodiny a způsobem přenosu v rámci společnosti. Dle Aleidy Assmannové je privátním místem přenosu paměti rodina, takový přenos probíhá na základě vtělené zkušenosti. Kdežto národní a kulturní paměť je prostředkována pouze symbolickými systémy. Ve výsledku oba systémy přenosu vytvářejí archiv/paměť v mysli individua. V případě traumatu či katastrofy se ale tyto přenosy snadno poruší. Zejména národní a kulturní paměť bývá silně destruována záměrným ničením záznamů. Oba systémy přenosu se vzájemně ovlivňují a prostupují. Druhá generace si vytváří obrazy minulosti týkající se důvěrného poznání v rámci rodiny také skrze široce dostupné obrazy a narativy, a naopak. *„Antipodem této „adopce“ veřejných anonymních obrazů do rodinného alba je všudypřítomné užívání soukromých, rodinných obrazů a předmětů v institucích, jejichž posláním jsou veřejné prezentace...Pokud si prohlížíme fotografické snímky ztraceného světa minulosti, a to především světa zničeného násilím, nepátráme pouze po informaci a po stvrzení jisté skutečnosti, ale také po určité důvěrné materii a po afektivní vazbě.*“³²

Na základě této myšlenky můžeme říci, že minulost (a možné „poselství“ směřující k poučení) se mnohem lépe předává právě na osobní úrovni - tedy pomocí konkrétních příběhů jednotlivců, autentickým materiálem.

Tento přenos a jeho šíření, jak ho pojímá Hirschová, si představuji jako výstřel. Příklad odsunu Sudetských Němců a přenos vzpomínky na něj v naší rodině: událost odsunu si představuji jako střelce, který vystřelil směrem do budoucnosti. Nejblíže ke střelci stál můj děda, pak jeho dcera – moje matka, a za ní (tedy nejdál v budoucnosti) stojím já. Děda byl přímo zasažen, v paměti má uchovanou vzpomínku. Matka zůstala postřelena, celé dětství poslouchala příběhy o Němcích – má vzpomínky na vzpomínky, které přenosem přirozeně zeslábly. Já, jako další v řadě, přijímám vzpomínku opět přenosem oslabenou. Právě autentickým nálezem osobních dokumentů přímých účastníků výstřelu, se u mě ale zájem o výstřel obnovil. Přenos ale samozřejmě nekončí, střela letí dál.

31 HIRSCHOVÁ, Marianne. Generace post-paměti. *Revue Labyrint: Časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint – Via Vestra, 2012, 31-32, s. 179. ISSN 1210-6887.

32 *Ibid.*, s. 181-182.

Pokud tuto úvahu vztáhneme např. k pedagogice, jako tradiční institucionalizované cestě přenosu (a předběhnu tím k pedagogickému projektu), prostá data v učebnici dějepisu nezaujmu tak, jako ukázka autentických materiálů. Otázkou ale je, nakolik budou další generace schopni a ochotni takové vzkazy minulosti přijímat.

Autentický/archivní materiál v sobě dle mého stále nese obrovský potenciál (v umění i mimo něj). Ať už jeho „zneužití či využití“ budeme říkat historiografický obrat nebo ne.

Závěrem této kapitoly se vracím k umění. Otázky nálezů a archivu pro mě dobře shrnuje a vystihuje závěr rozhovoru kurátorky s umělkyní, vydaného (2008) v Revue Labyrint s tématem Archeologie. Ptá se Edith Jeřábková, odpovídá Eva Koťátková: *„Archeologická paralela je založena na předpokladu existence velké odpadní jámy, z níž umělec vyzvedává podvědomě i vědomě předměty na dnešní světlo. Je to koncepce opačná modernistické jedinečnosti. Jde o objevy, ne o vynálezy, přičemž záleží na výběru, zařazení a způsobu prezentace takového předmětu, na vytvoření kódu, který jsme schopni číst. Není ta představa šíleně nekonečná? Samozřejmě, že to může působit beznadějně. Každý nový nález podníti milion dalších otázek, krom toho, že odpoví na setinu těch předešlých. Je to ale vzrušující a také nebezpečný proces, protože nikdy nevíte, na co narazíte, zda to nebude věc, které byste se radši vyhnuli. Mě ale mnohem víc děsí představa něčeho přísně daného, neměnného ...“*³³

33 JEŘÁBKOVÁ, Edith. Eva Koťátková, Galerie Labyrint 56. *Revue Labyrint: Časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint – Via Vestra, 2008, 23-24, s.108. ISSN 1210-6887.

Umění a Sudety

V další kapitole chci nastínit téma Sudet v umělecké praxi. Všichni zmínění autoři i jejich díla, můžeme považovat za současné.

Mark Ther

*1979 Praha

Mark Ther, známý umělec tvořící videofilmy s náměty identity, genderu nebo homosexuální tematiky atd., se od roku 2008 začal zabývat také problematikou sudetoněmecké kultury. S tématem je svázán rodinnými okolnostmi - ze strany otce má německé předky, Therovi prarodiče byli odsunutými Němci.³⁴ Předválečné soužití obou národů je pro Thera důležitým tématem. I když jak sám říká, tehdy podle něj nešlo o soužití národů - Němců a Čechů. Sudetské Němce vidí jako samostatnou kulturní entitu. „*Lidi si stále neuvědomili, že ti lidé co byli zbaveni vlastních domovů a poslání pryč z této země, nebyli Němci ... a to co se stalo, můžeme stále vidět a cítit. Češi mají stále spojené to, že sudetský Němci nebo naši Němci jsou Nazi. Moji prarodiče patřili mezi ně a neměli o tom ani Ahnung a ještě přišli o sedmnáctiletého syna za války.*“³⁵

Ther vypráví příběhy. Jedná se o fikci³⁶, ale odehrávající se za reálných okolností. Příběhy jsou otevřené, nedovyprávěné. V posledních několika letech si Ther zakládá na precizním zpracování formy videa. Vše je krásné, i když někdy velmi drsné. Důležitá je opravdovost, postavy jeho videí mluví skutečným sudetským dialektem. Jeho tvorba (vizuálním stylem i délkou) se v posledních letech blíží spíše hranému filmu.

Krátkým filmem *Pflaumen – Švestky* (2011, 15:23) Ther ukazuje odsun z neobvyklého pohledu. Hlavní postavou je německý chlapec dozvídající se o nutnosti opustit svůj domov. Ten, chlapec vidí zejména v přírodě, která ho obklopuje. Loučí se s lesem, který je pro něj rodinou. Video působí velice citlivě až dojemně.

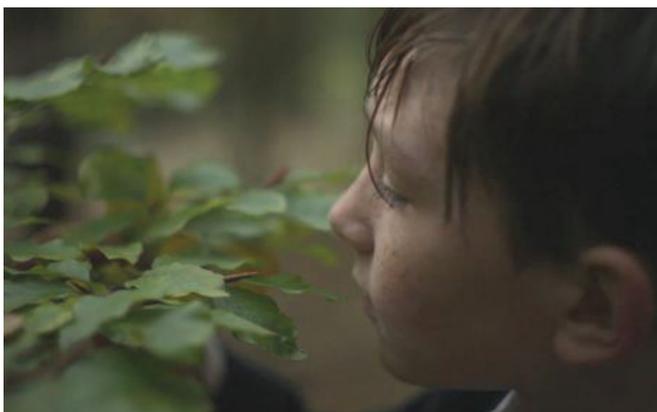
34 DOBEŠ, Roman. Mark Ther: V Sudetech nikdy žádní němci nežili. Byli to češi a my jsme o hodně přišli, In: *young fresh.eu* [online]. 23.3.2011 [vid. 8.3.2014]. Dostupné z: <http://www.young-fresh.eu/index.php/cs/rozhovory/309-mark-ther-v-sudetech-nikdy-adni-nmci-neili-byli-to-ei-a-my-jsme-o-hodn-pili>

35 *Ibid.*

36 U videa *Das Wanderde Sternlein* Ther pracoval s vlastním vyfantazírovaným příběhem a teprve později se dozvěděl od pamětnice odsunu o podobnostech se skutečnými událostmi v roce 1945.

Video *Das wandernde Sternlein - Putující hvězdička* (2011, 20:00) vzbudilo kontroverzní reakce. Ther v něm zpracovává hned několik tabuizovaných témat najednou. Námět příběhu o ztracených dětech, agresi a pedofilii, sociální moci apod. Děj je zasazen do prostředí temného lesa, kterým nás vede ženský hlas vyprávějící v sudetoněmeckém dialektu o záhadném zmizení dítěte někdy ve třicátých letech. Následují scény pronásledování malého chlapce, jeho znásilnění a uškrcení neznámým mužem. Vše je velice realistické, ale zároveň explicitně nevyobrazené. Nakonec vidíme mrtvé tělo chlapce, které podivuhodným zázrakem mizí a zůstává po něm jen prázdné místo.³⁷ Dle slov Lenky Lindaurové byl Ther oceněn Cenou Jindřicha Chalupického (2011) zejména za odvahu otevírat a poukazovat na společenská tabu.³⁸

Tematiku německé kultury v Čechách nacházíme v dalších Therových filmech např.: *Villa?* (2010, 12:05) nebo videofilm na pomezí dokumentárního filmu *Bei dem.../U...* (2010), zde se jedná o spolupráci se slovenskou umělkyní Pavlínou Fichta Černou.

Obr. 4: *Pflaumen*

Obr. 5: *Das wandernde Sternlein*

37 ZIKMUND-LENDER, Ladislav. Mark Ther: *Das wandernde Sternlein*. *Internetová dokumentační databáze ARTLIST* [online]. [vid.14.3.2014]. Dostupné z: <http://www.artlist.cz/?id=7096>

38 JAB. Marek Ther překonal tabu – a získal Chalupického cenu. *ceskatelevize.cz* [ONLINE]. 25.11.2011 [vid.11.3.2014]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/154630-marek-ther-prekonal-tabu-a-ziskal-chalupickeho-cenu/>

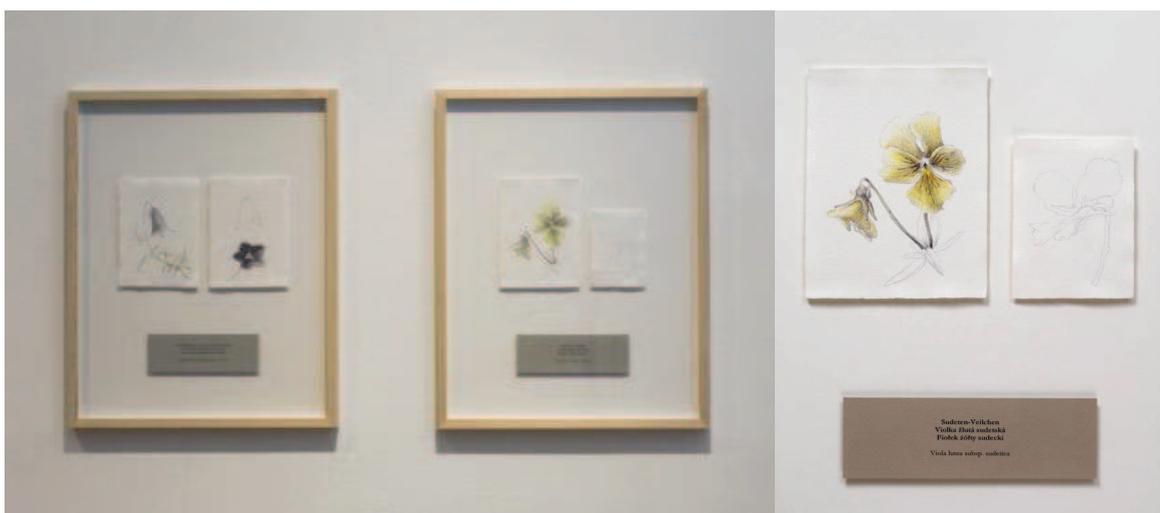
Zdena Kolečková

*1969 Ústí nad Labem

Zdena Kolečková, umělkyně a pedagožka působící na Fakultě umění a designu UJEP je spjata s ústeckým regionem. Dlouhodobě se věnuje otázkám, které se nabízejí v rámci „tématu Sudety“. Stejně jako u Marka Thera, je u Kolečkové přítomný osobní rozměr práce – její babička byla německo-polského původu. Traumata spojená s odsunem po 2. Světové válce se jí tedy také osobně týkala.³⁹ S Thorem ji také pojí další aspekt tvorby – oba jsou vypravěči příběhů. Ty Kolečková vypráví zejména skrze instalace a fotografie. Sudetskou či německou tematiku nacházíme především v dílech: *Wen trifft die Schuld* (1998), *Remains* (od 2003), *Shelters* (2003) *Old Recipe* (2003), *Luftschutz* (od 2005), *Expropriated/ Nameless/ Displaced* (2006), *O Faustovi* (2007), *Wunderland* (2007), *Po Němcích* (2009), *Červená knihovna/Romance* (2011), *Nejlepší kamarádka* (2013)

Ráda bych se blíže věnovala instalaci „Trojí identita“(2008).

„Na rozkvetlých loukách Jesenicka, kde kdysi žilo převážně německé obyvatelstvo, jsem narazila na tamější botanickou zvláštnost – nenápadnou a unikátní květinu nazývajícím se Viola žlutá sudetská. Na základě tohoto nečekaného objevu jsem vyhledala další dvě botanické zvláštnosti oblasti bývalých Sudet: Zvonek okrouhlostý sudetský a Mateřídoušku nádhernou sudetskou. Naleznuté botanické vzorky jsem celé léto kreslila a ukázky rostlin vylisovala a založila do herbáře. Kresby na papíře vyrobeném v místní

Obr. 6 a 7: Instalace Trojí identita

39 KOLEČKOVÁ, Zdena. *It's awful not to live but only sleep*, Ústí nad Labem: Fakulta umění a designu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2009. ISBN 978-80-7414-198-0.

manufaktuře a listy herbáře jsem poskládala do prosklených dřevěných kazet a doplnila českými, polskými, německými a latinskými popiskami. ⁴⁰

Tyto drobné kresby v rámech doplňuje text vyprávějící osobní příběh o záchraně života autorčiny matky německými obyvateli těsně před odsunem. Odkrývá zde velice osobní příběh v kulisách celospolečenských proměn. Upozorňuje, jak se společenská historie velkých změn promítá, a nebo naopak nepromítá do života jednotlivce. Jako stále živou připomínku nám předkládá kresby sudetských botanických unikátů, ale i sama sebe – předpokládáme-li, že název „Trojí identita“ odkazuje k česko-německo-polským předkům autorky. Její přístup k tématu je tedy velice osobní.

Dále se pozastavím u díla *Červená knihovna/Romance* z roku 2011. Jedná se o instalaci složenou z pěti fotografií a textu. Dočteme se zde o životním příběhu další z žen autorčiny rodiny. Kolečková nám předkládá životní osud své pramatky, který byl poznamenán faktem, že její manžel byl německé národnosti.

„Má česká pramatka, vyhlášená krasavice, si v 17 letech přivydělávala na kapesné sběrem hub, borůvek, malin, ostružin a lesních jahod, které dodávala do výletních hospůdek v nedalekém horském údolí. Jednoho dne si ji všiml synek statkáře a příbuzný vlastníků jednoho restaurantu. Německé rodině jejího budoucího manžela se v ČSR dařilo dobře. Prosperující podnik byl široko daleko proslulý a měl zvuk ...V roce 1945 proběhla v celém státě konfiskace německého majetku. Akční výbor zabral automobil, cennosti i rádio. I strýc s tetou ztratili občanství a tím i možnost zastání. Na vlastní náklady se museli vystěhovat ze svého domu. Přitom přišli o své jediné, čerstvě narozené dítě. To poslední, co jim zůstalo, byly úspory. Po šesti letech rodina dokázala, že s nacisty nespolupracovala a dosáhla navrácení občanských práv. V důsledku měnové reformy se teta nervově zhroutila. Po smrti strýce začala hromadit různé nepotřebné věci. V domě se takřka zabarikádovovala neskutečným množstvím podivných předmětů. Poslední měsíc života strávila v domově důchodců pro psychicky nemocné. ⁴¹(zkráceno)

Na fotografiích, které tento text doprovázejí je zachycen starý muž a chlapec, prohlížející si různé archivní písemnosti a tiskoviny, převážně v němčině. Na jedné z nich vidíme např.

40 *Ibid.*

41 KOLEČKOVÁ, Zdena. *Červená knihovna/Romance* [instalace]. V současné době vystaveno v Centru pro současné umění Dox v Praze.

dokladový lístek o odevzdání radiopřijímače. Můžeme tedy soudit, že se jedná o autentické doklady střípků tetina života? Celá instalace na mě působí jako určitá zpráva a její symbol jejího mezigeneračního předání.

Kolečkovou tedy vnímám jako autorku nejvíce osobně zainteresovanou (ze zde uvedených umělců), z pohledu zdroje tvorby týkající se Sudet.

Obr. 8 a 9: Instalace Červená knihovna/Romance

Lukáš Houdek

*1984 Planá u Mariánských Lázní

Od roku 2009 se Lukáš Houdek ve svých pracích zabývá česko-německou historií. Nejprve začal fotit portréty na německých hrobech v místě svého narození, posléze vytvořil kolekci z celého regionu. Sérii pojmenoval *Odložené životy* (2009 – 2012).

Zájem o tuto problematiku pokračoval cyklem fotografií s názvem *Umění zabíjet*. Postupně se Houdek probíral historií a nacházel jednotlivé případy masakrů, které provázely odsun německého obyvatelstva z pohraničí. Jak říká, nikdy předtím o nich on, ani okruh jeho rodiny a přátel neslyšel (Houdek pochází z rodiny poválečných dosídlenců stejně jako já a z vlastní zkušenosti vím, že o těchto tématech se i u nás moc nemluvalo). Ve svých fotografiích nechtěl tyto činy posuzovat, záměrem bylo „ukázat s jakou krutostí byli zabijeni lidé, jen proto, že to byli Němci, a nebo proto, že mluvili německy...každý z nás je

za určitých okolností, ať už z důvodu pomsty nebo velké frustrace, schopni zabít“⁴² Po formální stránce Houdek tvoří černobílé fotografie inscenovaných masakrů za využití postav panenek Barbie, pro které vytváří přesvědčivé kostýmy a prostředí akce.⁴³ Celkové výjevy masakrů tak získávají na intenzitě, v umění známou fintou kontrastu hračky a násilí.

Obr. 10: Z cyklu *Umění zabíjet* - Postoloprty, květen - červen 1945

Na projekt *Umění zabíjet* Houdek volně navázal cyklem *Umění dosídlit* (od roku 2011). Jedná se opět o soubor fotografií spojených se zde podstatněji textovou částí, která vychází z archivních materiálů uložených ve Státním okresním archivu v Tachově. Jedná se o složky tzv. Dosídlovací komise, ze kterých je patrný postup a zejména způsob zajišťování nového obydlování pohraničí a následná situace nových přistěhovalců. Skutečný stav v bývalých Sudetech byl dle těchto zdrojů často manipulován a upravován. Houdek naráží na skutečnost, že samotné vysídlování a následné dosídlování má vliv na

42 MOCÁK. Lukáš Houdek *Umění zabíjet*. In: *Lukáš Houdek Photography* [online]. [vid.11.3.2014]. Dostupné z: <http://www.houdeklukas.com/#!killing/c1175>

43 Autorkou kostýmů je Jana Edrová.

často neutěšený stav pohraničí dodnes.⁴⁴ Autor dle vybrané pasáže textu opět inscenuje „scénu“, ovšem už bez použití postav. Zobrazeny jsou zde tedy zejména zdánlivě opuštěné interiéry.

V dalším projektu s názvem *Na Johanna musíš zapomenout* (2013) Houdek naráží na fakt, že řada míst a vesnic zůstala nedosídlena, o tato místa už nikdo neměl zájem. Dnes zde jsou pouze ruiny. Jedná se o fotosekvenci 20 fotografií opakujících se ve smyčce. Fotografie jsou rozostřené, zobrazují postavy, které nemají obličej, nebo jsou kryty černou plochou. V pozadí sudetské ruiny. „*Tato série je odrazem našich představ. Životy lidí v těchto oblastech, ani oblasti samotné už nemůžeme spatřit v ostré podobě, protože jsou součástí minulosti.*“⁴⁵

Obr. 11: Z cyklu *Na Johanna musíš zapomenout*

44 HOUDEK, Lukáš. Umění dosídlit/The Art of Settling. In: *Lukáš Houdek Photography* [online]. [vid. 11.3.2014]. Dostupné z: <http://www.houdeklukas.com/#!dosidlit/cdul>

45 WAGNER, Magdalena. Rozostřená minulost: Fotoprojekt o vyhnání sudetských Němců. In: *jádu / Goethe-Institut Praha* [online]. leden 2014 [vid.17.3.2014]. Dostupné z: <http://www.goethe.de/ins/cz/prj/jug/cs12373163.htm>

Zatím poslední projekt *Nepovedené dopoledne Marie B.* (2014) využívá také řazení fotografií do fotosekvence. Dvanáct pixelací, které dohromady vytvářejí dějovou linku, je zde doplněno také zvukem.

Lukáš Houdek se tematice věnuje dlouhodobě a svou fotografickou tvorbu podkládá studiem archivních materiálů, rešeršemi a opakovanými návštěvami pohraničí. V posledních projektech se zdá, jakoby příběhy, které nashromáždil, chtěl vyprávět více dějově a fotografiím začal přidávat pohyb.

Politické umění - Rafani a Pode Bal

Z roviny spíše politického, angažovaného umění, se na téma Sudet zaměřily akcemi dvě české umělecké skupiny - Rafani a Pode Bal. Více představovat a popisovat činnost těchto uměleckých skupin mi přijde zbytečné, vzhledem k obecnému povědomí o oblastech jejich tvorby. Zaměřím se tedy na konkrétní akce týkající se tématu Sudet.

Rafani

*2000

Na podzim roku 2000 byla skupina oslovena kurátorkou Martinou Tuháčkovou s nabídkou výstavy v bílinské galerii U kostela. Rafani tedy připravili koncepci výstavy **Český les**. Po jejím předložení řediteli místního kulturního centra (pod které galerie spadá) Svatopluku Vašutovi bylo skupině sděleno, že koncepce a téma výstavy neodpovídají významu a poslání centra a výstava nebyla umožněna.

V nástinu výstavy z dopisu S. Vašutovi: „...*Druhou částí bude instalace lesa z několika stovek starých vánočních stromků, které vytvoří iluzi neprostupné, odumírající houštiny... Vzdáleně bude možno zaslechnout hromadně skandované sieg heil... Konečnou a třetí částí expozice bude série obrazů nazvaných Desatero. Každý z těchto obrazů se skládá z monochromního figurálního motivu a pod ním posazeného textu – výňatku z takzvaného desatera českého vojáka v pohraničí, které bylo v roce 1945 distribuováno vojákům obsazujícím příhraniční oblasti Československa...*“⁴⁶

46 Rafani: Sudety. In: *Internetová dokumentační databáze ARTLIST* [online]. [vid. 1.3.2014]. Dostupné z: <http://artlist.cz/?id=666>

Svatopluk Vašut nesouhlasil s vnášením politického tématu do galerie a výtvarníky podezíral ze skryté propagace nacismu. Dubnový termín výstavy si spojoval s narozeninami Adolfa Hitlera. Název skupiny Rafani dával do souvislosti s názvem nacistických záškodnických skupin Wehrwolf. Svou domněnku podpořil také výrokiem pro MF Dnes, kde řekl, že zaslechl, jak se výtvarníci baví o cestě do Drážďan.⁴⁷

Na toto zcela absurdní obvinění Rafani reagovali akcí, která se uskutečnila 5. dubna 2001 na bílinském náměstí Míru.

„Den před původně plánovanou vernisáží jsme rozdali a vylepili tisíc plakátů informujících o námi chystané performanci, která mimo jiné měla upozorňovat na politicky motivovaný zákaz výstavy. Ve stanovenou hodinu náš asistent připravil zvolené místo k akci. Utišil diváky a pustil z přehrávače píseň Shiner Song od skupiny F.S.K.. Na akci jsme se oblékli do černých uniforem s bílou páskou na levé paži a dva z nás si připnuli k hrudi drobnou stříbrnou ratolest. V řadě za sebou jsme nastoupili na volné prostranství na okraji hlavního bílinského náměstí. Otočili jsme se čelem k divákům a několik minut setrvali v nehnutém postoji. Poté jsme si počali, každý sám sobě, stříhat vlasy. Po ukončení tohoto aktu jeden z nás smetl ostříhané vlasy na hromadu a zapálil je. Do ohně byly též přidány dvě stříbrné dubové ratolesti. Popel z vlasů a ratolestí jsme umístili do plechové nádoby. Odchod proběhl stejně jako příchod. Celý výjev se odehrál mlčky. Náš asistent během performance informoval okolostojící diváky o důvodech k jejímu konání a rozdával brožury s komentářem k celému případu. Na akci z podnětu Svatopluka Vašuta dohlížela Policie České republiky, Městská policie a kriminální policie.“⁴⁸

47 ZÁLEŠÁK, Jan. *Umění spolupráce*. Brno: Masarykova Univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5707-4.

48 Viz Rafani: *Sudety* (pozn. 15)

Obr. 12: Z akce Sudety

Rafani dle svých slov volili téma a formu prezentace záměrně radikální, když prohlásili, že doufají v dostatečnou prvoplánovost akce, která by vzbudila jistou nevoli a později vedla k zamyšlení.⁴⁹

Rafani zde poukazují na úzkoprsost a cenzuru ze strany instituce galerie a jejího vedení, která se záměrně vyhnula ožehavým otázkám týkajících se i bílinské minulosti. Což samo o sobě ukazuje, že toto téma je stále živé. Zejména ale předkládají příklad, jak jednoduché je ocitnout se v přidělené škatulce a v obvinění, že Rafani jsou radikální ultrapravicová skupina. Absurdnost tohoto obvinění postavili na hlavu právě akcí „Sudety“, kdy se na jednu stranu staví do pozice obětí nebo kajících a zároveň se symbolicky stali tím, za co je mnozí považovali. Jak bylo tehdy pro skupinu typické, přijali roli.⁵⁰ I když se zabývám touto performancí více než deset let po samotné akci, stejně mě nutí nad danou problematikou přemýšlet. Je otázkou, co vyvolala u přítomných obyvatel Bíliny a zda

49 NEEDRLE, Jiří, VESELÝ, Jan. Na protest spálili vlasy. In: *kultura.idnes.cz* [online]. 6. dubna 2001 [vid. 1.3.2014]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/na-protest-spalili-vlasy-0xh-/vytvarne_umeni.aspx?c=A010406_114016_vytvarneum_kne

50 Viz *Umění spolupráce* (pozn. 47)

alespoň někdo překonal hranici ve vnímání okamžiku od „to jsou ale pitomci“ k „ale co to vlastně znamená?“

Výstavu s názvem „Český les“ skupina nakonec uskutečnila se stejným tématem, ale v jiné podobě o rok později v galerii Malá Špálovka v Praze.

V roce 2002 se skupina k této tematice vrátila akcí *Dotazník*. Na dva dny 9. a 10. května si pronajali část chodníku na Strossmayerově náměstí v Praze. Místo bylo vybráno dle dobové fotografie z roku 1945, „zobrazující shromážděné a zhanobené pražské Němce.“⁵¹ Na tomto místě uskutečnili dotazníkový výzkum veřejného mínění ve věci odsunu sudetských Němců a okolností s ním spojených.

Z textu letáku k akci *Dotazník*: „Projekt *Dotazník* se dotýká problémů spojených s odsunem sudetských Němců v letech 1945-47. Za minulého režimu bylo toto téma tabuizováno, fakta byla úmyslně zamlčována či úplně zkreslována. Myslíme si, že díky tomu o dané věci dosud neproběhla celospolečenská diskuse, což jistě neprospělo kvalitě národní a hlavně mravní sebereflexe české společnosti. Zvláště pro mladou generaci zmizely události odsunu se všemi souvisejícími okolnostmi a vlivy z dosažitelného horizontu poznání“⁵²

Smyslem akce mělo být vnesení ničím nezkresleného názoru veřejnosti do společenské diskuse o odsunu. *Dotazník* vyplnilo 500 náhodných kolemjdoucích. „*Dotazníky se stanou součástí archívu umělecké skupiny Rafani a statisticky zpracované výsledky budou zaslány médiím.*“⁵³

PodeBal

*1998

V roce 2002 se konala výstava současného politického umění *Politik-um* na Pražském hradě. Skupina *Pode Bal* se rozhodla pro interiérovou i exteriérovou instalaci. Uvnitř výstavních prostor skupina vystavila tabule s fotografiemi zdevastovaných domů z oblasti Liberecka. Tyto domy, původně německého obyvatelstva, byly tehdy v majetku státu.

51 Rafani: *Dotazník*. In: *Internetová dokumentační databáze ARTLIST* [online]. [vid. 16.3.2014]. Dostupné z: <http://artlist.cz/?id=674>

52 *Ibid.*

53 *Ibid.*

Fotografie doplňovaly informace s adresou a stručnou historií domu. Stejně fotografie s informacemi měly být natištěny na metr v průměru velkých balonech, volně instalovaných na nádvoří Hradu. Ty měl doplnit velký banner s nápisem: „Kunst macht Frei“, který byl jako příliš kontroverzní skupinou nahrazen nápisem „Zimmer Frei“.⁵⁴ Správa Pražského hradu však na poslední chvíli zakázala všechny exteriérové instalace. Členové skupiny i přes to balony a banner na nádvoří vystavili, což vedlo k zásahu Hradní policie. K akci se později vyjádřil prezidentův mluvčí Ladislav Špaček, když skupinu obvinil z poškození kamenných pilířů ocelovými lanky a požadoval, aby skupina nesla finanční odpovědnost: „I když k tomu dojde, bude to jen nepatrný postih za tak nekulturní chování v areálu národní kulturní památky.“⁵⁵ Videozáznam ze zásahu deinstalace skupina nakonec vystavila v části interiérové expozice společně s fotografiemi.

Událostem spojeným s obdobím 2. světové války a česko-německými vztahy se skupina částečně věnovala v projektu *FLAGELANTI* (2006). Upozorňují zde na potřebu revize národního svědomí a odkazují na dosud nezpracovaná traumata moderních dějin.

Obr. 13 a 14: Zimmer Frei

54 Viz. *Umění spolupráce* (pozn. 47)

55 VITVAR, Jan H. Pode Bal je nekulturní, míní Špaček. In: *kultura.idnes.cz* [online] 17. května 2002 [vid 17.3.2014]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/pode-bal-je-nekulturni-mini-spacek-drr-vytvarne-umeni.aspx?c=A020517_112937_vytvarneum_kne

Výstava Hraniční syndrom – Jaroslav Valečka, David Saudek, Martin Káňa

Další výstavou s tematikou Sudet, která se setkala se zákazem je kolektivní výstava Hraniční syndrom. Trojice umělců malíři Jaroslav Valečka, David Saudek a sochař Martin Káňa měli již zcela připravenou výstavu v Praze. *„Měli jsme na téma Sudety připravenou pražskou výstavu v saském centru, ale dva dny před vernisáží ji německá strana bez náhrady zrušila. Prý by to po změně českého prezidenta nebylo vhodné.“*⁵⁶ Řekl Jaroslav Valečka. Saské centrum tak údajně reagovalo na nevybíravá vyjádření Miloše Zemana během prezidentské kampaně, týkající se sudetských Němců. Nečekaně zakázaná výstava se nakonec uskutečnila na podzim roku 2013 v trutnovské galerii UFFO. Možná i díky puncu zakázané výstavy o ni projevíli zájem další galerijní instituce a výstava již proběhla v pražské galerii Michal's Collection, odkud se přesune do zámku Klenová v expozici Galerie Klatovy/Klenová. K samotné expozici kurátorka Rea Michalská říká: *„Autoři vnímají prezentaci jako zcela nepolitické vyjádření názorů na téměř tisíciletou otázku hraničních území Čech a Moravy a soužití se sousedními národy. Nechtějí se zařadit mezi umělce, jejichž cílem je využít aktuální politické téma pro své zviditelnění. Jsou toho názoru, že problematika pohraničí, Sudet, je nejen velmi stará, ale také neobyčejně složitá a pro další vývoj naší společnosti je její náprava velmi důležitá. Nesnaží se najít definitivní a univerzálně platné řešení. Poukazují na nutnost transformace vnímání celého problému. Diagnóza je jasná, jde o to, zvolit „postup léčby“.“*

Jaroslav Valečka

*1972 Praha

Autor věnující se klasické malbě. Důležitou námětovou inspiraci pro něj znamenají Lužické hory, kde prožil své dětství. Maluje figury a zejména krajiny, většinou temné, magické, se zvláštní atmosférou opuštěnosti. V rámci „Hraničního syndromu“ vystavil např. plátna zobrazující tradované sudetské příběhy, jako oběšení prostitutky na hlavní děla, která „pracovala“ pro příslušníky SS.⁵⁷

56 Sekce Jednou větou: Hraniční syndrom – Galerie Michael's House Collection. *Atelier*. 2013, č.25-26, 19. 12. 2013, s.4.

57 Obraz Hlaveň

David Saudek

*1966 Praha

Do tématu výstavy přispěl stejnojmenným cyklem obrazů „Borderline-Syndrom“. Kombinuje symboliku a výjevy historických událostí s odkazy na popkulturu a ikony přítomnosti. Na námět sudetských otázek se dívá poměrně originálním způsobem.

Martin Káňa

*1975

Umělec spojený s Kulturním centrem Trafačka a člen skupiny Ztohoven. Aktivistický pohled na umění, který využívá většinou při tvorbě objektů nebo soch. V rámci „Hraničního syndromu“ se prezentoval např. objekty ve tvaru republiky z různých materiálů, např. rozměrná, ušitá z látky používané na klasické nákupní tašky se švy v místech hranic mezi Sudety a zbytkem republiky.

Obr. 15: Výstava Hraniční syndrom

Fotografie – Michaela Thelenová, Jaroslav Kučera

Michaela Thelenová

*1969 Chomutov

Autorka žijící a tvořící převážně v Sovoluskách – bývalé sudetské vesničce kousek od Ústí nad Labem. Stejně jako Zdena Kolečková, tak i Michaela Thelenová (obě umělkyně jsou kolegyněmi na FUD UJEP) se často ve své tvorbě odkazuje na místo svého původu.

Neutěšenost regionu Severních Čech Thelenová zachycuje v krátkých vizuálních zprávách. Vznikají tak fragmenty místa, které autorka staví do kontextu problémů současné technické civilizace.⁵⁸

V souboru fotografií *In Frieden - V klidu* z roku 2009, Thelenová zaznamenala detaily německých náhrobků. Písmo je na nich již téměř nečitelné, stejně jako doba, ve které bylo vytesáno.

Jaroslav Kučera

(*1946)

Fotograf, známý především dokumentárními fotografiemi „obyčejných lidí“. Od konce šedesátých let zachycuje momentky života, za kterými se nejčastěji vydává na ulici, do hospod, nočních barů, ale i do soukromých domů a pod. Tento přístup získávání snímků používal i při vzniku fotografického cyklu *Sudety* (1990 – 1998). Kučera se do Sudet vydal krátce po Sametové revoluci, aby zachytil jejich tehdejší stav, notně poznamenaný odsunem a následnými událostmi.

„Devastace, kterou za těch více než čtyřicet let prošly, byla znát na každém kroku. Tři miliony vyhnaných sudetských Němců byly nahrazeny chudšími obyvateli z vnitrozemí, „rabovacími gardami“ poválečných vítězů nebo přistěhovalci z východních zemí. Ti všichni se mnohdy chovali k Sudetům jako k dobyté zemi a režim jim v tom vydatně pomáhal. Na jedné reportáži pro časopis Reflex jsem se rozhodl stav této části naší země „čtyřicet let poté“ zdokumentovat. Od roku 1990 jsem do Sudet jezdil, fotografoval lidi a jim svěřenou zemi dřív, než tady začne působit nový řád a kdy všichni rádi zapomenou, jak to tady kdysi vypadalo.“⁵⁹

Sudetská přízeň – Nathan Babet a Mik Godley

Zdánlivě pouze česko-německý problém ve svém díle reflektují i zahraniční umělci. Já se zmíním o australském mladém umělci Nathanu Babetovi a britském kreslíři Miku

58 SLANINOVÁ, Šárka. Michaela Thelenová. In: *Internetová dokumentační databáze ARTLIST* [online]. [vid. 18.3.2014]. Dostupné z: <http://www.artlist.cz/?id=1175>

59 Jaroslav Kučera. *jaroslavkucera.com* [online]. [vid 14.3.2014]. Dostupné z:

<http://www.jaroslavkucera.com/en/info/implemented-thematic-cycles/sudetenland.html>

Godleym. Jejich pohled zvenku je ale jenom zdánlivý, oba jsou se Sudety spřízněni rodinou historií.

Nathan Babet

*1981 Darlinghurst, AUS

Australský multimediální umělec. Jeho dědeček byl Čech, otec John se narodil jako čerstvě odsunutý Čecho-Němec na konci 2. sv. války už ve Vídni. Babet ve své práci reflektuje minulost své rodiny.

Projekt s názvem *Záhadná vlast „Unheimliche Heimat (Uncanny Homeland)“*, vychází z tradice tzv. Wandergesellen – tovaryšů. Byli to nejčastěji mladí řemeslníci, kteří po vyučení vandrovali za zkušenostmi a prací. Odkazuje se i na australské „swagmany“ – muži, kteří celý život trávili putováním pěšky od farmy k farmě za prací.⁶⁰Sám Babet přijímá roli tovaryše na cestách. Nejdříve vycestoval do Evropy na studijní pobyt v Berlíně, odkud se během roku 2008 vydával na „výzkumné“ cesty do Čech.⁶¹Navštěvoval zejména konkrétní místa spojená s historií své rodiny – objektem jeho zájmu byla vesnice Červená Voda na úpatí Orlických hor, odkud rodina pocházela. Umělec zde sbíral materiál k tvorbě – pořizoval fotografie, videa i předměty. Babetův dědeček byl místním lesníkem. Umělec si tedy přisvojil atributy jeho povolání dřevorubce a přijal za své místní folklorní tradice. Výsledkem se stala řada fotografií a videí, na kterých autor oblečený jako dřevorubec vykonává práci svého dědečka. Samotná instalace *Záhadná vlast* (instalovaná v roce 2010 v *Ivan Dougherty Gallery* v Sydney) byla tvořena objektem – roubenkou, která působí dojmem, že se každou chvíli musí zhroutit. V jejích oknech se místo pohledu dovnitř domu, promítala videa natočená v Červené Vodě. Před domkem leželo dřevo, špalek se sekerou a pár liščích kůží.

V instalaci *Červená voda* (vystavena v roce 2012 v Tin Sheds Gallery v Sydney) Babet dále rozvíjí dané náměty. Ústředním motivem instalace je les. Místo roubenky se nachází v centru prostoru posed a několik borovic. Vše působí jako místo, kde právě ukončil práci dřevorubec. Na podlaze a stěnách jsou nainstalovány kusy dřeva a sekery. Součástí instalace jsou také videa zachycující umělce jako lesníka kácějícího strom apod. Ve svém

60 Červená Voda (Red Water) - Nathan Babet (Hrebabetzky). In: *Tin Sheds gallerie's blog* [online]. April 12, 2012 [vid.19.3.2014]. Dostupné z: <http://tinsheds.wordpress.com/2012/04/12/cervena-voda-red-water-nathan-babet-hrebabetzky/>

61 LINN, Kathleen. Nathan Babet. In: *Design&Art Australia online* [online]. June 23, 2011 [vid.19.3.2014]. Dostupné z: http://daao.library.unsw.edu.au/bio/version_history/nathan-babet/biography/?p=2&revision_no=2

online portfoliu se umělec prezentuje také fotografiemi performance v prostorách zmíněné výstavy.⁶² Akce *Wandergesellen, Waldman auf der Walz* pravděpodobně spočívala v tom, že Babet, opět oblečený jako dřevorubec před sto lety, si nechal od podobně oblečeného asistenta probít pravé ucho hřebíkem a následně do něj zavěsit náušnici s atributy dřevorubeckého cechu. (Tyto náušnice byli charakteristické pro členy cechů, kteří jako nemajetní tovaryši vandrovali za prací. Náušnice sloužila v případě smrti jako odměna hrobníkovi.)⁶³

Nathan Babet skrze svoji práci nejprve zkoumá a objevuje vlastní kořeny, hledá možná zaplnění děr rodinné historie. Následně reflektuje svoje pocity vysídlenosti a neukotvenosti v metaforách vandrování. Role, které přijímá, ho nostalgicky vrací k životu jeho předků. Vrací se k rituálu, všednosti.

Obr. 16 a 17: Projekt *Červená voda*

Mik Godley

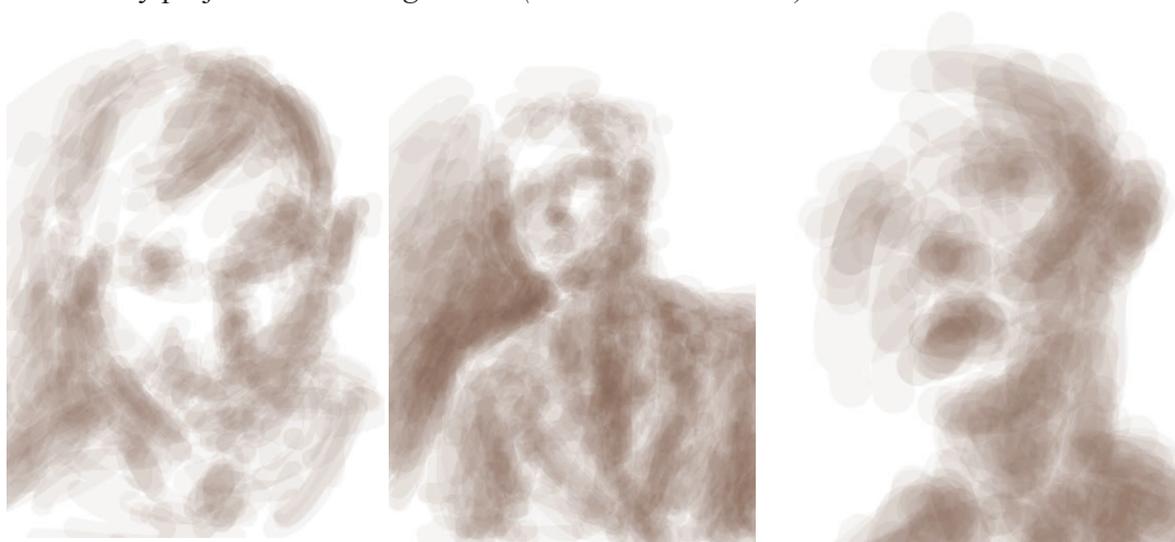
*1959 Sheffield, UK

Mik Godley je britský kreslíř a malíř. Kromě klasických technik často využívá „umělecké“ aplikace svého mobilního telefonu a tvoří tak digitální kresby. V roce 2003 se začal zabývat rodinnou historií a dějinnými událostmi, které jeho rodinu ovlivnily. Godleyho

62 BABET, Nathan. *Portfolio* [online]. [vid.17.3.2014]. Dostupné z: <http://nathanbabet.com/>

63 BERNARD, Susanne. Tippeln oder Tippen: Praktikum im Paradies. In: *Lanzarote Inselmagazin* [online]. 17-05-2010 [vid. 19.3.2014]. Dostupné z: http://www.lanzarote37.net/lokales/detailansicht-lokales/browse/3/article/tippeln_oder_tippenbrpraktikum_im_paradies/9.html

prarodiče z matčiny strany byly Němci žijící v Dolním Slezsku – oblasti v jižním Polsku, ze které byly Němci po 2. sv. válce také odsunuti do Německa. Jeho rodina odešla do Bavorska. Iniciačním okamžikem, kdy se Godley začal tematikou zabývat, byl rozhovor s jeho matkou, kdy se jí zeptal, jestli z této doby zůstaly nějaké fotografie. „*There aren't any photographs. We had to GO! Many uncles didn't come back!*”⁶⁴ (*Nejsou žádné fotografie. Museli jsme jít! Mnoho strýců se nevrátilo!*) Na základě tohoto rozhovoru nakreslil sérii portrétů „strýců, kteří se nevrátili“. Jedná se o mlhavé portréty neurčitých osob. Zahájil tak dlouhodobý projekt *Considering Silesia (Vzhledem ke Slezsku)*.

Obr. 18, 19 a 20: Projekt *Considering Silesia*, Imaginární portréty strýců

Původně osobní pátrání po rodinné historii se vyvinulo v zájem o problematiku národnostních konfliktů, kulturní paměti a identity, migraci, evakuaci a etnických čistkách. Godley naráží na fakt, že poválečné „manželství“ vítězných států sice přineslo symbol naděje a míru, ale také skryté kolektivní pocity viny, které byly potlačovány záměrnou neinformovaností o tehdejších událostech. „*I grew up with the propaganda of Hollywood, naively expected the end of hostilities to be just that, so I was surprised to discover it wasn't anything like as clean as portrayed. Not that I should have been – I guess I hadn't thought about it.*”⁶⁵ (*Vyrůstal jsem s propagandou Hollywoodu, naivně jsem tedy předpokládal, že nepřátelské akce válkou skončily. Takže jsem byl překvapen, že vše nebylo tak, jak se líčilo. Ne že bych měl – nepřemýšlel jsem o tom.*)

64 GODLEY, Mik. The Uncles. In: *mikgodley.wordpress.com* [online]. 8. února 2014 [vid.18.3.2014]. Dostupné z: <http://mikgodley.wordpress.com/>

65 GODLEY, Mik. Document Sudetenland. In: *mikgodley.wordpress.com* [online]. 20. ledna 2014 [vid.18.3.2014]. Dostupné z: <http://mikgodley.wordpress.com/>

Godley se tedy zaměřil na Slezsko a oblast Sudet, kde ale nikdy osobně nebyl. Začal tedy hledat na internetu obrázky slezské krajiny a kreslit ji na svém telefonu. Následoval cyklus portrétů lidí ze Slezska, jejichž fotografie Godley našel na internetové seznamce. Jak říká, byl to jeho způsob jak poznávat tamní realie - „*digital way of seeing*“.⁶⁶ Během let vytvořil velké množství prací.

V únoru tohoto roku Godley vystavil instalaci s názvem *Document Sudetenland*, jako součást dlouhodobého projektu *Considering Silesia*, na kterém neustále pracuje. Instalace byla vystavena v prostorách budovy tzv. Primary – centrum pro současné umění v Nottinghamu (Building a unique creative facility for artists, the public and local and international communities)⁶⁷. Jednalo se o rozměrnou instalaci kreseb uhlem na pauzovacím papíru a akrylových maleb. Námět instalace vycházel z archivního filmového záznamu, který Godley nazývá „českým domácím videem“.⁶⁸ Jedná se o nedávno zveřejněný záznam americkým Muzeem holokaustu ve Washingtonu, který natočili američtí vojáci v květnu 1945. Na záznamu je zachyceno zastřelení německých civilistů a jejich přejetí vojenským automobilem, dále záběry mrtvých nebo zbitých příslušníků jednotek SS. Součástí instalace jsou také digitální kresby krajin Slezska.

66 GODLEY, Mik. Nottingham, Chicago, Wrocław – portraits a-go-go!. In: *mikgodley.wordpress.com* [online]. 19. července 2012 [vid.18.3.2014]. Dostupné z: <http://mikgodley.wordpress.com/>

67 PRIMARY. *Facebook* [online]. [vid.18.3.2014]. Dostupné z: <https://-/weareprimary>

68 GODLEY, Mik. [Document Sudetenland] In: *Facebook* [online] 1. březen 2014 [vid. 18.3.2014]. Dostupné z: https://www.facebook.com/mikgodley/media_set?set=a.10152659274393312.1073741831.711293311&type=1

Objasnění procesu tvorby

Spáry minulosti

Motiv minulosti a paměti je pro mě zajímavý delší dobu. Minulost skrze nalezený materiál (Deník 1907-2012, 2012, Helena a Olga, 2011 a Korejské tajemství 2011) a paměť (Dědovy kecy, 2013) byly hlavním podnětem mé dřívější práce. Vlastně ani nejsem schopna říci, co tento zájem způsobuje. Jestli je to spíše imaginární nostalgické vzpomínání na doby, kdy jsem ještě ani nebyla na světě, nebo snaha se s minulostí seznámit či nějakým způsobem vyrovnat, jako nutnost pro další krok do budoucnosti.

Důležitým podnětem tvorby pro mě bývá nalezený materiál. Materiál jako pramen minulosti, její hmotný doklad. Vždy je důležitý příběh. Pracuji se skutečnou, domnělou, a nebo úplně vyfantazírovanou minulostí takového materiálu. Stejně podstatnou roli hraje i okamžik nálezu. Způsob nebo okolnosti takového objevu mohou určovat můj postoj a přístup k danému předmětu. Nález hromady starého filmu v popelnici vedl k jeho instalaci na osvětlení vzdělávací instituce (Korejské tajemství, 2011). Pytel vlny z pletených výtvarů mých babiček mě podnítil k akci pěší túry od domu jedné babičky k domu druhé (Helena a Olga). Na půdě objevený deník neznámé dívky s datacemi ze začátku minulého století, mě inspiroval k instalaci založené na snech, které se mi pravidelně zdávaly po jeho četbě (Deník 1907 - 2012). Takový přístup téměř vždy vyžaduje určitou dávku introspekce a její následnou expozici divákovi. Někdy jde o poměrně niterné a osobní obsahy. Ty ovšem nikdy nejsou mým cílem. Jedná se spíše o osobní způsob cesty k materiálu, který je přirozenou součástí výsledné práce. Důležitou rovinou díla je pro mě nabídka či prostor pro asociace v mysli diváka. Jeho myšlenky, zejména osobní a kolektivní paměť, jsou místem, kam mé práce především směřují.

Další nález – rodina Ettelova

Příběh nálezu uvedený v úvodu diplomové práce je zkrácenou verzí události, která se stala před téměř dvěma lety. Nalezeno bylo velké množství písemností a tiskovin. Velká většina z nich pochází z vlastnictví rodiny Ettelových (dle jmen a datací uvedených na předmětech), německé rodiny, která dům před válkou obývala a také pravděpodobně

postavila. Mnohem menší množství předmětů pravděpodobně pochází od prvních poválečných dosídlenců domu - rodině Černých.

O rodině Ettelově nevím skoro nic. Na nalezených dopisech a pohlednicích se objevují s příjmením Ettel tyto jména: Johann, Marie, Adolf a Erich. Pravděpodobně se tedy jednalo o rodinu se dvěma syny, z nichž alespoň jeden bojoval v německé armádě, dle velkého množství nalezených dopisů z fronty. Pánem domu byl asi pan Johann, který v domě provozoval velkou truhlářskou dílnu, což je jediná věc, kterou si děda z té doby pamatuje. Okolnosti jejich vysídlení, co se s nimi po válce stalo, kam odešli, to je velká neznámá. V devadesátých letech, po otevření hranic v roce 1989, se velké množství sudetských Němců vracelo navštívit své staré domovy. Děda si pamatuje návštěvu nějakého starého pána s paní, kteří se jednou zjevili před domem. Prý ani nešli dál, jediné co dědovi utkvělo v paměti, bylo vyprávění pána, že v místech naší dnešní chodby kdysi vedly schody a pod nimi byla postel, na které zemřela jeho maminka.

Obr. 21: Naše půda a podlaha, pod kterou byl učiněn nález.

Obr. 22: Místo nálezu

Obr. 23: Místo nálezu

Obr. 24: Nalezené předměty (zde pohlednice a dopisy, kontrolní knížka, lístky na oděv, fragment policejní příručky "Opatrnost po setmění", reklamní leták)

Obr. 25: noviny Die Wehrmacht z roku 1942

Obr. 26: Pohlednice zaslaná z fronty

Z půdy do spíže

Po tomto objevu jsem se začala intenzivně zajímat o minulost našeho domu, obce a dějinné souvislosti. Vzorek nalezeného materiálu jsem využila při pedagogických praxích a vedla spoustu rozhovorů s různými lidmi, týkajících se „sudetských otázek“. Zajímavým pro mě byly poměrně rozdílné názory na tento nalezený materiál. Jak už jsem v úvodu citovala dědu: „*Nehrabej se v bordelů a běž radši zavařovat třešně*“, setkala jsem s některými lidmi, kteří se na tento pro mě poklad, dívali jako na odpad. Pro mě byl takový postoj tehdy nepochopitelný. Možnost odložení, ponechání na místě nálezů či dokonce zneškodnění (tj. vyhození do koše jako odpad) nalezených písemností, pro mě tehdy byla a stále je nepředstavitelná. Nakonec jsem, alespoň myslím, tomuto postoji částečně porozuměla. Když obecně pominu ignoraci některých lidí k historii (jistě každého svobodná volba), jednalo se o nechuť otevírat stará a diskutabilní témata minulosti. Tyto předměty tedy zafungovaly jako strašáci nebo duchové ukrytí pod povrchem (nebo pod podlahou). *Nehrabat se v bordelů. Ani o tom nemluvit. Je lepší, když tohle spí. Kecama se to už stejně nezmění.* Pochopila jsem, že tady jde o tětí do stále živé rány. Ať už jde o chování Němců k Čechům nebo Čechů k Němcům. Vzpomínky na vlastní bolest, nebo bolest, kterou jsme způsobili. Vzpomínání na obě strany je pochopitelně nepříjemné.

Tuto nechuť jsem překvapivě zaznamenala i u lidí, kteří válečné události přímo neprožili. Jejich vzpomínky a postoje vycházeli ze vzpomínek jejich předků, z mezigeneračního vyprávění. Najednou jsem se sama styděla, že jim toto téma vůbec předkládám, že se jim vůbec na to ptám.

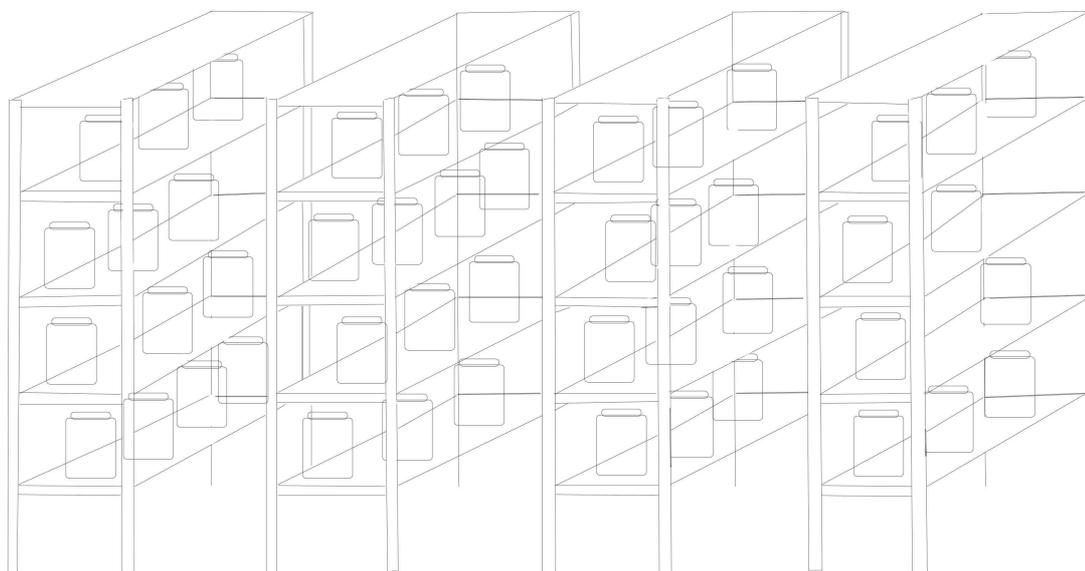
Nakonec jsem si uvědomila, že není třeba neustále znovu a znovu vytahovat strašáky ze skříně, jen se na ně nesmí zapomenout. Opětovně „jitřit rány“ sice přináší bolest, ale taky osvěžuje paměť. A obzvlášť pokud jsme se s minulostí, kterou nám paměť přináší, dosud nevyrovnali a nejsme schopni kritického odstupů, je vzpomínání stále na místě. Minimálně pro další generace.

Rozhodla jsem se tedy, že vezmu dědův výrok o zavařování doslova a nalezený materiál zakonzervuji. Minulost, která je zde stále uchována v lidech, domech, a krajíně, kterou materiálně reprezentují nalezené předměty, tak bude uchována na vesnici zcela přirozeným

způsobem - symbolickým zavařením. Komora nebo špajz (mimoходом z něměčiny) tady funguje jako archiv, místo pro skladování. Vesnický nebo sudetský archiv.

Formální podoba

Jednotlivé dopisy, pohlednice, noviny, letáky a jejich fragmenty jsem uzavřela do zavařovacích sklenic. Pro lepší viditelnost předmětu uvnitř, vizuální čistotu a jejich původ jsem zvolila klasické sklenice se skleněnými víčky. Tyto použité sklenice se většinou vyráběly v původně německých sklářských hutích. Sklenice jsem umístila na dřevěné police. Tyto regály evokují klasické univerzální police, používané k uskladnění zavařenin. Zvažovala jsem využití regálů již k tomuto účelu používaných, ale nakonec jsem se rozhodla pro nové, formálně čisté a jednotné. Použité sklenice i police jsem se snažila vybrat tak, aby svou jednoduchostí a čistotou zároveň kontrastovaly se „zavařeným“ materiálem a neubíraly mu pozornosti. Množství sklenic i polic může být variabilní, já jsem dle nalezeného materiálu zvolila množství 130 sklenic na čtyřech policích.

Obr. 27: Příklad instalace

Obr. 28: Materiál ve sklenicích

Sudetenland, mein Heimatland

Během svého „výzkumu“ sudetské problematiky, kdy jsem mimo jiné navštěvovala různé diskuzní servery německých pamětníků a jejich potomků, jsem narazila na zajímavou okolnost. Mnoho sudetských Němců vzpomíná na Sudety jako na svoji zemi zaslíbenou. Je to země jejich mládí a dětství, v jejich myslích možná i notně idealizovaná. S nostalgií vzpomínají na krajinu a domov, který už ale dávno neexistuje. Poměrně utopicky tak znějí hlasy některých sudetských Němců (které docela razantně zastupuje Sudetské krajanské hnutí) o navrácení majetku a pozemků v České republice. Sudety jsou pro ně ztraceným rájem, na který s nostalgií vzpomínají. Koncentrátem tohoto vzpomínání a nostalgie je píseň *Sudetenland, mein Heimatland*, kterou v roce 1997 napsal Robert Jung, bývalý sudetský Němec. Píseň se stala komerční „odrhovačkou“ v podání německého zpěváka Rüdiger Schimy, který je populární především mezi německými důchodci.

Když jsem přemýšlela nad německým zbožštěním doby a krajiny, nemohla jsem zapomenout na jednu větu, kterou děda při vzpomínání několikrát zopakoval: „*Dobřej Němec, mrtvej Němec.*“ Na jednu stranu potvrzuje, že se Češi na konci války nechovali zrovna zdvořile, ale na tehdejší události se obecně dívá jako na zaslouženou odplatu. Absolutně se necítím být a nejsem v pozici člověka, který by mu to mohl, a nebo chtěl vymlouvat. Mám svůj názor, to je všechno.

Tato razantní věta ale trefným způsobem vystihuje trochu radikální esenci názoru české strany pamětníků odsunu. Rozhodla jsem se tedy vystavit videozáznam z vystoupení Rüdiger Schimy s upravenou zvukovou stopou. Během Schimova vystoupení tak zazní dědův hlas pronášející: *mrtvej Němec, dobřej Němec.* Tento kontrast dobře popisuje stále nekončící nerealizovatelnost vyřešení letitých pří o to, kdo se kdy zachoval hůř. Na jedné straně Němci, kteří bláhově vzpomínají na krásu Sudet a snad tajně doufající v návrat do země, která už dávno zmizela. Na druhé Češi, pro které Němci už napořád zůstanou především nacisty, kteří zásadním způsobem poznamenali jejich dětství či mládí. Jen hypoteticky: bylo by více než zajímavé, představit si, jak by prakticky vypadalo zrušení Benešových dekretů a návrat sudetských Němců do jejich „země zaslíbené“...

Obr. 29: Rüdiger Schima zpívá píseň *Sudetenland, Mein Heimatland*

Text písně Sudetenland, mein Heimatland ⁶⁹	Překlad Lenka Trantírková
<p>Sudetenland, mein Heimatland <i>Sudetenland</i>, mein Heimatland Mein Lied klingt weithinaus Sudetenland, mein Heimatland Wie schön war's doch zuhaus'.</p> <p>Was die Wälder wie ein Herz umsäumen, Das kann doch nur ein Land der Liebe sein. Nicht nur die Dichter fangen an zu träum en, Ich w ar so gerne dort daheim.</p> <p>Sudetenland, mein Heimatland Wo die Wiege meiner Ahnen stand. Ich denk' so oft an diese Zeit Heimatland, du liegst so weit.</p> <p>In den Tälern, da sangen die Lerchen, Auf den sanften Hügeln spielte sich der Wind. Viele Menschen war'n arm, doch zufrieden. Und ich w ar ein glückliches Kind.</p> <p><i>Sudetenland</i>, mein Heimatland Mein Lied klingt weithinaus Sudetenland, mein Heimatland Wie schön war's doch zuhaus'.</p> <p>Was die Wälder wie ein Herz umsäumen. Das kann doch nur ein Land der Liebe sein. Nicht nur die Dichter fangen an zu träum en. Ich war so gerne dort daheim.</p> <p>Sudetenland, mein Heimatland Wo die Wiege meiner Ahnen stand. Ich denk' so oft an diese Zeit Heimatland, du liegst so weit,</p> <p>Mittendrin im großen Europa Ist es nur ein winzig kleiner Edelstein. Zwischen Eger xmd Altvater Tälern War man stolz dort zu Hause zu sein.</p> <p><i>Sudetenland</i>, mein Heimatland Mein Lied klingt w eithinaus Sudetenland, mein Heimatland Wie schön war's doch zuhaus'.</p> <p>Was die Wälder wie ein Herz umsäumen. Das kann doch nur ein Land der Liebe sein. Nicht nur die Dichter fangen an zu träum en. Ich w ar so gerne dort daheim.</p> <p>Sudetenland, mein Heimatland Wo die Wiege meiner Ahnen stand. O Heimatland, Sudetenland, Gott beschütze dich, mein Heimatland, Gott beschütze dich, mein Heimatland.</p>	<p>Sudety, má rodná vlast Sudety, má rodná vlast Má píseň zní daleko z a hranice Sudety, má rodná vlast Jak krásné to bylo přece doma.</p> <p>Co lesy jako jedno srdce lemují, to může být přece jen země lásky. Nejen básníci začnou snít, byl jsem tak rád doma.</p> <p>Sudety, má rodná vlast Kde kolébka mých předků stála. Často myslím na tento čas. Rodná země, ležíš tak daleko.</p> <p>V údolích, kde zpívali skřivani, na mírných kopcích si vítr hrál. Mnozí lidé byli chudí, ale šťastní a já jsem byl šťastné dítě.</p> <p>Sudety, má rodná vlast má píseň zní daleko za hranice Sudety, má rodná vlast Jak krásné to bylo přece doma.</p> <p>Co lesy jako jedno srdce lemují To může být přece jen země lásky. Nejen básníci začnou snít. Byl jsem tak rád doma.</p> <p>Sudety, má rodná vlast Kde kolébka mých předků stála Často myslím na tento čas Rodná země, ležíš tak daleko.</p> <p>Uprostřed velké Evropy Je to jen malý nepatrný drahokam. Mezi Chebem a údolím Pradědu Byl člověk hrdý na to být doma.</p> <p>Sudety, má rodná vlast Má píseň zní daleko za hranice Sudety, má rodná vlast jak krásné to bylo přece doma.</p> <p>Co lesy jako jedno srdce lemují To může být přece jen země lásky. Nejen básníci začnou snít. Byl jsem tak rád doma.</p> <p>Sudety, má rodná vlast Kde kolébka mých předků stála Ó rodná země, Sudety Bůh ochraňuj, mou rodnou zem Bůh ochraňuj mou rodnou zem.</p>

69 Dostupné z: http://archiv.pixelprint.info/pixelprint/Aussiger_Bote/AB_1996/files/assets/basic-html/page85.html

Je to jen můj názor

Celou dobu zde pracuji s termíny Němci a Češi, tedy významem slova tvrdě homogenizovanými skupinami lidí. Pro určitý popis a sdělení je nutné škatulkovat. Musím ale říci, že se mi toto paušalizování protiví. Není Němec jako Němec a není Čech jako Čech. To je myslím zásadní si uvědomit.

Odsun byl samozřejmě především politické rozhodnutí, ale jak proběhne výkon akce, bylo zejména na lidech. A ti se projeví, tak jak se projeví. Mark Ther v jednom rozhovoru řekl, že v Sudetech nikdy Němci nežili. Byli to především lidé, stejně jako ostatní národy žijící zde v pohraničí, nebo my Češi. To, že je někdo Němec, je prostě dáno zákonem. Obecně daným systémem, že kde se narodíš, nebo kdo jsou tvoji rodiče, tím jsi. Ale jací skutečně Němci v pohraničí byli? Lidé, kteří se chovají úplně stejně jako ostatní lidé. Někteří jsou blbí, bojácní nebo lehce manipulovatelní a jiní chytrí, neoblomní a stálí. Naprosto stejní jako kterýkoli jiný národ. Národ – co to vůbec je. Vít Havránek v dokumentu 31 konců/31 začátků skupiny Rafani říká, že nic jako národ neexistuje. Takže pokud jsme my Češi jako národ vyhnali Němce jako národ (nebavme se o odsunu v politické rovině, ta je stejně ještě někde úplně jinde) bylo to spíše my lidé, vystrašení z proběhlých událostí (naprosto legitimně), plní bojovnosti v rámci odplaty, vyhnali je - lidi, kteří byli plni bojovnosti dodané demagogií a ve výsledku úplně stejně vystrašení z budoucnosti. Vyhnali jsme je, protože jsme si neuvědomili, že jsme vlastně úplně stejní jako oni a na tom, že je odsud vyženeme, vůbec nic nezlepšíme. Naopak - jenom se utvrdíme v tom, že děláme úplně stejné chyby jako oni před námi. Já vím, je to těžké a chybovat je lidské, jak se říká.... Jenom, jestli není smysl všeho, pokoušet se chyby nedělat. Ale to se téměř sedmdesát let po válce lehce „kecá“.

Minulost, paměť a pedagogika

V této kapitole nejprve představím pedagogický projekt „Minulost ve mně“. Jedná se o intenzivní čtyřdenní program pro mládež ve věku 15-17 let. Některá dílčí zadání se mi podařilo realizovat v rámci praxí absolvovaných na dvou základních uměleckých školách. Tyto realizace následně popíši.

Projekt „Minulost ve mně“

Jedná se o intermediální projekt zabývající se vztahem k nalezenému materiálu jako spojnicí mezi současností a minulostí.

Téma nálezu, paměti a minulosti v sobě nese jistý potenciál k pedagogickému využití. Nejen, že nabízí mezioborové vztahy s historií, dějinami umění, sociologií apod., ale také otevírá možnosti k intermediálnímu zpracování. Studenti si vyzkouší různorodá média. Kromě klasických – malba, kresba, koláž, tvorba z papíru, také nová média – digitální fotografii, video, akční umění. Budou mít možnost zkusit si práci ve specifickém prostoru. Poznají nové využití sociálních sítí a internetu obecně.

Název: Minulost ve mně	
Kdo: 1. – 2. ročník střední školy/gymnázia/ZUŠ (15 – 17 let)	Organizace v čase
Jak dlouho: 4 dny/cca 5 hodin denně	1. den – Seznámení – Ukázka – Diskuze Sdílení a komunikace
Kde: prostředí třídy, místo nálezu	2. den – Projekce Odpověď Vytvoření stopy
Kolik: 10 – 15 studentů, 2 lektoři	3. den – Místo nálezu Záznam místa
Co: kresba, malba, koláž, fotografie, video, objekt, akce	4. den – Prezentace - Výstava

Den 1.

Seznámení-Ukázka-Diskuze

Studenti se seznámí s konkrétním nalezeným materiálem – tiskoviny, písemnosti a drobné předměty. Lektor jim povypráví o nálezu, místě (půda rodinného statku v bývalých Sudetech) a situaci objevu. Seznámí je s historií materiálů a jeho domnělými původními majiteli (Sudetští Němci). Pro přiblížení doby vzniku lektor promítne film s archivními záběry např. „Hledání ztraceného času“ díl: Bylo to v máji.

V tomto případě se pracuje s nalezenými materiály z let 1910-1945. Tento projekt považují za variabilní a po drobné úpravě může být využito materiálů prakticky z jakéhokoli časového období a místa. Lektor studentům představí výběr umělců a děl, které pracují s problematikou Sudet a sudetského pohraničí.

Sdílení a komunikace

Organizační forma: hromadná práce

Výstup: profil projektu na sociální síti

Studenti společně založí profil projektu „Minulost ve mně“ na sociální síti Facebook. Tento profil jim bude sloužit pro rychlou komunikaci a sdílení tematiky, odkazů na spřízněné články, díla, umělce, výstavy, tv pořady, cokoli... Zároveň poskytne prostor pro první prezentaci hotových prací a zpětnou vazbu mezi sebou i okolím.

Studenti musí spolupracovat na vizuálním stylu a obsahu profilu. Tím, že sami vytvářejí identitu projektu, definují sami sobě co pro ně znamená. Jsou tak zapojeni do jeho tvorby.

↓

Den 2.

Projekce

Organizační forma: hromadná práce

Výstup: společné malby/kresby a fotografie

Nafocený a naskenovaný materiál se projektorem promítne na zeď, na které je připevněný papír. Studenti s materiálem manipulují skrze počítač, kombinují a upravují ho. Na

promítané ploše na něj reagují libovolnou technikou (kresba, malba, koláž). Vznikající dílo je v průběhu fotografováno.

Výsledné fotografie mohou být prvním příspěvkem na online profilu projektu.

Odpověď

Organizační forma: Individuální práce

Výstup: papírový objekt/pohled/dopis

Čas: 3 hodiny

Každý student si na základě dosavadní práce a osobního výběru zvolí jednu nebo dvě konkrétní tiskoviny/dopisy, se kterými bude pracovat v tomto úkolu → pokusí se na ně volně reagovat formou dopisu/vzkazu, do kterého otiskne sám sebe. Nemusí reagovat na text ani opakovat stejnou formu vybraného materiálu. Cílem je vytvořit svéráznou a foremně nesvazovanou odpověď. Každý student vytvoří 2 díla.

Vytvoření stopy

Organizační forma: individuální práce

Výstup: akce → fotografie

Čas: 1 hodina

Dopisy nebo libovolné reakce, které studenti vytvářely v předchozím úkolu, teď využijí v rámci akce. Každý student si kdekoli venku vybere místo, kde jednu ze dvou odpovědí (druhou využije později), které vyrobil, zanechá pro náhodného nálezce. Vytvoří tak dalšímu člověku zážitek nálezu něčeho osobního, neznámého. K místu může mít nějaký vztah, ale také nemusí, záleží na něm. Po „instalaci“ odpovědi student místo vyfotografuje a sdílí s ostatními pomocí facebookové stránky „Minulost ve mně“.

↓

Den 3.

Místo nálezů

Výlet na místo nálezů (půda rodinného domu)

Organizační forma: Individuální i skupinová práce

Výstup: objekt, socha

Čas: celý den (tento úkol: 3 hodiny)

Studenti jsou konfrontováni s nalezištěm materiálu, se kterým doteď pracovali → následuje diskuze, jestli odpovídá jejich předcházejícím představám, jak na ně působí. Z nalezených (knihy, staré oblečení, nábytek apod.) a dodaných materiálů (velké role papíru, pletivo, kartony, textilie apod.) se pokusí zhmotnit staré obyvatele domu, po kterých zde zůstali studenty zpracovávané materiály. Přímou v prostoru, kde se tyto obyvatelé pohybovali a žili, studenti vytvoří místně specifické objekty/portréty/pomníky, které komunikují s prostorem půdy.

Záznam místa

Organizační forma: Individuální i skupinová práce

Výstup: video, fotografie

Čas: 1 hodina na místě (cca 2 hodiny postprodukce)

Studenti pomocí fotoaparátů a videokamer spontánně zachycují místo a jeho genius loci. Mohou využít prostor pod podlahou – místo nálezů. Zároveň dokumentují vzniklé objekty z předešlého úkolu.

Cílem je vytvořit spontánní a experimentální záznam, kdy lektor co nejméně zasahuje studentům do jejich práce. (Inspirace „Studio otevřené formy“ Zbigniew Libera). Studenti nakonec vytvořená videa a fotografie mohou zfinalizovat ve třídě v počítačových programech (Adobe Photoshop, Windows MovieMaker apod.).

↓

Den 4.

Prezentace - Výstava

Závěrečná prezentace se uskuteční v prostoru navštívené půdy. Plošné obrazy se zavěsí, fotografie a videa se budou prezentovat na noteboocích studentů, volně nainstalovaných v prostoru (studenti mohou využít stávající nepoužívaný nábytek). Objekty už svá místa mají.

Během instalace každý student někde v prostoru půdy nainstaluje/schová svoji druhou odpověď z úkolu č. 4. Během slavnostního zahájení vernisáže se toto oznámí a návštěvníci budou moci hledat svůj nález, který si mohou ponechat.

Na online profilu projektu studenti vytvoří událost vernisáže a pozvou na ni rodiče a kamarády. Stejně tak jako probíhá prezentace fyzickou výstavou, je možnost nahlédnutí hotových prací i na fb. profilu projektu.

Realizace dílčích výtvarných úkolů

Pedagogické praxe jsem absolvovala na ZUŠ Miloslava Stibora v Olomouci a Výtvarném studiu v Dolním Újezdě u Litomyšle (soukromá ZUŠ). Naskytla se mi tak možnost, vyzkoušet výtvarné zpracování daného tématu ve dvou poměrně odlišných institucích a pokaždé s „jinými“ dětmi. Rozdíl spočíval zejména v tom, že Výtvarné studio Dolní Újezd je nedaleko Čisté u Litomyšle, tedy místa nálezů materiálů, se kterými jsme pracovali. Žáci se sjíždějí za hodinami výtvarky z širokého okolí (pár žáků bylo přímo z Čisté) a sudetské „dědictví“ se jich tedy místně přímo dotýká. Na druhou stranu žáci v Olomouci byli od této problematiky přirozeně více odděleni.

Odlišnosti ve vnímání a zainteresování žáků do tématu, nakonec přinášeli i jiné faktory, než lokalita kde žijí. Důležitým se ukázal například rozdíl, jestli žák bydlí v novostavbě a nebo ve starém domě. Jestli má jejich dům půdu, a nebo ne. Jestli byl, a nebo je, žák v kontaktu s prarodiči.

Reakce - projekce

Věk žáků: 14 – 17 let a 7 – 10 let

Technika: libovolná

Na začátku každé práce jsme nad daným tématem diskutovali. Nejprve jsem žákům povyprávěla o příběhu nálezů s ukázkou nalezených materiálů. V krátkosti jsem přiblížila téma Sudet a podpořila debatu nad dějinnými okolnostmi (uzpůsobeno vždy dle věku).

Následně jsem žákům kladla otázky tohoto typu:

Co pro nás znamená takový nález, je to odpad nebo poklad?

Zajímá nás vůbec minulost?

Jaké jsou možnosti využití takového materiálu v umělecké tvorbě?

Mám vůbec právo ho umělecky využít/zrecyklovat?

Ve druhé polovině výuky jsme postoupily k aktivní tvorbě. Protože jsem věděla, že na tomto tématu budu moci se stejnými žáky dále pracovat, zadala jsem „zahřívací“ úlohu.

Úkolem bylo vybrat si z nalezeného materiálu jedenu, dvě konkrétní tiskoviny nebo dopisy podle osobního zaujetí a volně na ně reagovat. Žáci se nakonec pohybovali v mezích kresby, malby a koláže. Někteří k práci také využili kopírku a pracovali s xerokopii.

Obrázek č. 30: Jan, 16 let, koláž a kresba, 42×30 cm, (inspirační zdroj: pohled zaslaný v roce 1938, stará krabička od cigaret Sparta)

Obrázek č. 31 a 32: Dívka, 8 let, kresba, časopis A5, (inspirační zdroj: katalog nábytku „Der Tischler“ z roku 1940)

Tento úkol jsem později modifikovala a doplnila o projekci. Žáci totiž obecně při práci s jakoukoli vizuální předlohou rádi sklouzávají k přílišnému napodobování nebo obkreslování. Od tohoto jsem však žáky (občas k jejich nelibosti) důsledně odrazovala. Dle jejich i mé představy jsem tedy úkol upravila. Vybraný materiál jsme vyfotografovali, pomocí projektoru promítali na papír velikosti A0 a dvojice či trojice žáků měla 10 minut čas na tvorbu přímo dle předlohy. Ve zbývajícím čase bylo jejich úkolem dopracovat výkres zcela bez inspiračního materiálu a vymyslet tak příběh, který se na obraze odehrává.

Obrázek č. 33: Žáci při projekci

Obrázek č. 34: "Tajný důl pod školou", skupina 4 chlapců, 6 - 9 let, 119x84 cm

Obrázek č. 35: "Válka", skupina 3 chlapců, 6 - 9 let, 84x119 cm

Obrázek č. 36 a 37: Inspirační materiál k obrázkům č. 32 a 33. Vlevo dětská kresba (asi ze 30. nebo 40. let minulého století) – inspirace pro obraz „Tajný důl pod školou“, vpravo fragment pohlednice zaslané 6. 10. 1940 – inspirace pro kresbu „Válka“.

Imaginární portrét

Věk žáků: 5 – 9 let

Technika: libovolná

V rámci pedagogických praxí jsem jako inspirační materiál využila také jiný můj nález. Jedná se o deník neznámé dívky z let 1907 až 1908, který byl základním podnětem mé bakalářské práce.⁷⁰ Žáky jsem v krátkosti seznámila s příběhem nálezu a s obsahem deníku. Následně jsem jim přečetla pět krátkých pasáží textu (pracovně jsme si je s dětmi nazvali: *O Božce*, *O Jindrovi bez ruky*, *O dětech*, *O houbách* a *O myslivcích*). Úkolem žáků bylo představit si podobu autorky deníku a tuto představu se pokusit zachytit. Zadáání bylo nakonec rozšířeno na všechny osoby vyskytující se v deníku

⁷⁰ Bakalářská práce s názvem *Deník 1907 – 2012*, obhájena v roce 2012.

Obr. 38: Dívka, 6 let, kresba, 21x30cm

Obr. 39: Dívka, 8 let, kresba a malba, 21x30 cm

Odpoověď a akce

Věk: 11 – 15 let

V tomto úkolu jsme navázali na předchozí práci *Recyklace minulosti*, kdy jsme se snažili vytvořit volnou reakci na nalezený materiál formou kresby či koláže. Úkolem bylo, vybrat si z nalezeného materiálu jednu nebo dvě konkrétní tiskoviny či dopisy podle osobního zaujetí a volně na ně reagovat. Zde nám ale šlo spíše o odpověď než reakci na daný materiál. Žáci si opět dle svého výběru zvolili konkrétní dopisy nebo tiskoviny. Poté vytvářeli dopis nebo vzkaz, do kterého se snažili otisknout sami sebe. To znamená, že jsme se společně zamýšleli:

Co bych chtěl říci o sobě neznámému člověku?

Co bych chtěl, aby o mě lidi věděli v budoucnosti?

Jakou stopu chci po sobě zanechat?

Záměrem nebylo reagovat na text ani opakovat stejnou formu vybraného materiálu. Cílem bylo vytvořit svéráznou a foremne nesvazovanou odpověď. Druhou částí tohoto úkolu byla

akce, kdy jsme se zaměřili na samotnou událost nálezů. Vytvořené odpovědi/vzkazy jsme se rozhodli schovat či zanechat na veřejném místě. Žákům jsem dala na výběr, že svoji odpověď budou moci schovat na místním obecním úřadě (praxe v Dolním Újezdě), kam jsme se společně vydali na obhlídku zajímavé půdy, nebo ji sami nechají či schovají na veřejném místě, což fotograficky zdokumentují. Většina dětí se rozhodla pro obecní půdu. I v tomto případě byli žáci vyzváni, aby místo, kam vzkaz schovali, vyfotografovali.

Obrázek č. 40 a 41: Žáci na půdě Obecního úřadu v Dolním Újezdě.

Obr. 42: Dopisy/Vzkazy pro neznámé nálezce

Obr. 43: Fotografie místa uschování jednoho dopisu

Závěr

Projekt diplomové práce „Pod podlahou“ mě s přestávkami provázel poslední dva roky. Byly to úvahy nad podobou výsledné instalace a především intenzivní zájem o problematiku Sudet, okořeněný marným hledáním potomků rodiny Ettelových. Na počátku mne překvapila aktuálnost této tematiky, tedy zejména neutuchající kontroverze, které dosud vyvolává. V uměleckém prostředí to potvrzuje opakující se rušení výstav s těmito náměty, jak je patrné z kapitoly *Sudety v umění*. Právě tato skutečnost se stala mým dalším hnacím motorem a utvrdila mne v přesvědčení, že je třeba se zabývat otázkami, jež se fenoménu Sudet týkají. Praktická část práce pro mne představuje syntézu všech informací a rozhovorů, jež jsem absolvovala. I když její forma mne napadla hned na začátku, k její definitivní podobě vedla dlouhá a intenzivní cesta.

Instalace „vesnického archivu“ a videa, je pro mne dnes také jakýmsi završením dlouhodobého zájmu o minulost a paměť. Práce, které na základě tohoto zájmu vznikly a opíraly se o nalezený materiál, budu jistě dále rozvíjet. V současnosti ale cítím potřebu si od minulosti na chvíli odpočinout. I když, pokud zase něco zajímavého najdu...

Příloha – rozhovory s dědou

Rozhovory byly nahrávány v průběhu roku 2013 až dubnu 2014.

•*Dědo, za války se nakupovalo normálně za peníze?*

Za peníze. Za marky, za český peníze.

•*Takže v Sudetech Němci platili Markama?*

No.

•*Když sis chtěl něco koupit v Čistý nebo teda v Litrbachách, tak jsi musel mít Marky?*

To ti nepovím, jestli za český prodávali taky...ono to mělo nějaký kurz, jedna Marka byla myslim 8 nebo 10 Korun. Tak jestli za to prodávali taky, to už ti nepovím... Ale vim, že když přestavovali za války jeden dům u obchodu, to neomítnutý, pomáhali tam strejda Vašinu, náš táta, a já nevím kdo ještě. A my jsme jim tam nosili oběd, jako děti. Tak jsme tam u toho třeba škrábali cihly, nebo něco, a ta paní nám vždycky dala pytlík s bonbónama. To bylo něco za války bonbóny, to víš...

•*A to byli Němci?*

Němci. Jmenovali se Paitlovi. A ten Paitl byl nějaký důstojník Wehrmachtu. Byl dost často doma.

•*Když potom Němci odcházeli, tak nevíš, co se s ním stalo?*

To nevím. Vůbec... jestli se setkal s tou svojí rodinou nebo ne, to vopravu nevím.

•*Když se připojili Sudety k Německu, tak český školy byly zavřeny?*

No jo. Nevím jak kde, ale tady určitě.

•*A ty jsi zrovna v té době chodil do školy...*

No, já jsem v třiačtyřicátým vyšel. V roce 1935 jsem teda šel do školy a to jsem šel do Trstěnice.

•*Tam škola fungovala, když tam už byly Čechy?*

Jo, tam fungovala česká škola.

•*Tady místní Němci uměli i česky?*

Když chtěli, tak jo.

•*Ale vlastně umět vůbec nemuseli...*

Ne, to víš, že na začátku, když Němci začli válku, tak Němci byli na koni, protože všude vítězili a pak, když už dostávali na frak, tak už to bylo pro ně horší. Protože když si člověk vzpomene, co ti parchanti tady českým lidem dělali tak... a přitom jim šlo o hovno. Já si

pamatuju jako kluk, když jsme pásli husy, to bylo od toho 40 do toho 43, pak už jsem vyšel školu. Když ti Ordneři, to byli policajti ze Sudet, který hlídali hranice, tady byli. A pak je Hitler poslal do války a poslal sem Němci, pravý Němci...

•*Jako z Reichu?*

Z Reichu. A s nima jsme mluvili. Oni lámali češtinu, my lámali němčinu, ale vždycky jsme se domluvili.

•*Tady místní Němci v Litrbáších byli hodně prohitlerovský?*

No byli. U nich to začalo už někdy v šestatřicátým roce. Henlein ten fanatismus dokázal přenést na lidi v Sudetech, tak oni jim všechno věřili. Tak se pak odtrhlo pohraničí a pak nás schramstli jako protektorát celý Čechy a Moravu. No bylo to zlé, ale vcelku to šlo. Někde to bylo mnohem horší než tady.

•*Když byl Anschluss a připojili Sudety k Německu, tak tady normálně visely vlajky s hákovým křížem...?*

No jo, to bylo na každém baráku... A jezdili... nebyla ještě silnice na Brlenku, museli jezdit přes Trstěnici do Svitav. Vždycky s nákladákem, už před mlejnem, jako před hranicema, už vystrkovali vlajky a tam byli financí a „dokud to neschováte, tak vás nepustíme“. To byli hajzlové, víš... Říkám, když Němci dostávali na frak, tak už to nebylo takový, ale ze začátku... Těch pamětníků, toho už moc nebude.

•*Financí byli kdo?*

U mlejna byli financí český a v první zatáčce směrem k Litomyšli stáli Němci. To byla taková pohraniční stráž, chodili po hranicích a hlídali ještě u silnice. Kontrolovali lidi a auta, no všechno co se hnulo po silnici. To vidím jako by to bylo včera. A vono už je to toliká let. Co se od tej doby všechno dělo...

•*Víš o tom, že by tady byly za války nějaký přestřelky?*

Tady přímo ne, ale tady na Vysokým lese byli partyzáni. Nějaká svině tady je zradila, Němci je tam pochytili. Ty partyzáni chodili až tadyhle z Vysokého lesa na trať do Český Třebový a tam vyhazovali vlaky. To museli za noc přejít tam, udělat tam ty náložky a dostat se zpátky. Přes pole.

•*A když je Němci našli, tak je postříleli?*

Většinou jo. Oni se neměli rádi, jak bych to řekl... tenkrát se říkalo, ale jako potichu: Mrtvej němec, dobrej Němec, víš... A oni některý ty Němci... s některejma to šlo, ale... Já si vzpomínám jako kluk v tom 43 nebo 42, to už nevím, kterej rok to bylo, jsme vždycky po žních pásli husy. Hnali jsme je na pole a oni sbírali ty klásky, který byly po žních ulámaný. A my jsme chodili, byla Vavruškova cesta, Brokšova cesta a tady šli hranice, a tak tam chodili německý policajti. I naši policajti tam chodili. Ale naši moc ne, spíš Němci. No a když už se kopali brambory, tak jsme se vždycky s nima dávali do řeči,

to byli lidi jako každej druhej. Dokud tam chodili Sudetáci, tak to byli parchanti. Pak Sudetáci táhli na frontu a přišli Němci z Reichu, říkali, že jsou přímo z Berlína. To byli úplně jiný lidi. To do smrti nezapomenu, když jsme debatili takovou lámanou českoněmčinou. A oni vždycky říkali: „Co těm Sudetákům tady chybí, teprvá poznaj co je Hitler. A to jsem byl kluk a to ti utkví v paměti nadosmrti. Teprvá poznaj, co je Hitler... a taky poznali.

• *A proč myslíš, že byli Sudetáci takový?*

Byli zfanatizovaný Henleinem. To víš, všichni nebyli fašouni, ale velká většina jo. Když jsi viděla, že zabrali Sudety a přijel do Čech Hitler na besedu, nebo projížděl, to jsme viděli, jak hajlujou všichni. A tak ti Němci říkali, teprvá poznaj Hitlera.

• *Před Henleinem a před válkou se tady dohromady žilo v pohodě?*

Nic se nedělo. Já jsem byl malej fagan, ale nic tak dvakrát se nedělo. Lidi jako lidi. Všechno tím zfanatizováním, oni by Henleinovi vlezli do prdele a tak se jim postaral o to, že jich teda vyšoupli, ať si teda jdou za Hitlerem, jenže ten už byl kaput.

• *Když jsi byl malej, měl jsi nějaký německý kamarády?*

Ne, já jsem chodil do český menšinový školky tady nahoře na kopci, ta byla pro český děti. Chodili tam i nějaký německý děti, to jo. A nevadilo nám to. Ale já jsem nějak neměl zájem mluvit německy. Ve škole když jsme se učili němčinu, tak to byla vždycky trojka, čtyřka, abych prolez... protože když ti dali jen jednu pětku z němčiny, tak se rovnou propadlo.

• *Žily tady před válkou i nějaký židovský rodiny?*

To si nepamatuju. V Litomyšli jo. Tam byly židovský rodiny, ale tady nevim. V Litomyšli byla i synagoga, tu si mizerně pamatuju. Tu rozbili hnedka na začátku. A ti parchanti Francouzi a Angličani, ty nás prodali Hitlerovi bez toho, aby se někoho ptali. Říkám, to je špinavá politika a nic jinýho. Oni si mysleli, že když Polsko a Rakousko a nás hoděj Hitlerovi, když nás chtěl, že žádná válka nebude. To se přepočítali. Hitler akorát schramst celou výzbroj naší armády, rakouskou a polskou a pak vyrazil dál. Hned se jim to vrátilo... Pamatuju si, že tady nahoře na kopci, na Těhláku za války přistálo německý letadlo. Letělo, tady takhle zakroužilo a vyplivnul mu jeden motor, on to byl dvoumotorák. Jak přelítli Čistou, Trstěnici a na poli chtěli přistát. Jenže zjistili, že tam je barák a silnice, že to nepůjde. Tak to ještě zdvihl. Akorát přelítl přes barák a zrovna sednul na pole. Tam přistáli a ve škole byla ubytovaná strážní jednotka, co to letadlo hlídala. Ředitel školy tenkrát vyjednal, jestli by nás pustili se na něj podívat. No a beze všeho. Tak jsme tam byli. Byli tam dva piloti, a když potom tam něco mechanici spravovali na motoru, tak asi za tři dny, že už odletí. A teď jak, když pole bylo rozměklý. Tak si představ, přivezli ze Svitav z pily fůru fošen, ty rovnaly před letadlo. Vyhnali chlapy ze vsi a ty museli to letadlo táhnout nebo tlačit po těch fošnách až na jetel. A to bylo přes dvě pole. Ten jetel byl už dvouletej, na něm se rozjel a vylít. A to bylo ve třiačtyřicátym roce... No a potom, to bylo taky někdy

v tu dobu, letěli dvě německý stíhačky a my jsme pásli husy na poli. A oni letěli a začali kroužit takhle někde nad horním koncem Trstěnice nad polem. Jedno přistálo a jedno kroužilo dál a ptali se tam lidí, kde jsou Svitavy. A oni byli od Svitav kousek. Ale nevím jestli jim to lidi řekli.

• *Pamatuješ si přesně den, kdy byly Sudety připojený k Německu?*

Pamatuju. Když dělali Ordneři okolo Trstěnice hranice. Dřevěný kůly, červenobílý pruhy na nich, a to bylo natlučený. A Trstěnice byla v tom vejběžku a ta se jim nelíbila. Hrozilo to, že nás zaberou.

Už byli tam jak je doktor a pak někdo zakročil a museli ustoupit zpátky ke Chmelíku a tady u Litrbach, u Mlejna měli hranice.

• *Takže hranice hlídali Češi i Němci?*

No.

• *Tady v Litrbachách Němci oslavovali připojení k Německu?*

To víš, že jo. Stačilo, když jsme jeli na kole do města. Kameny po nás házeli, nadávali parchanti. Pak zkrotli. Těch pamětníků už je málo, víš. Radši na to ani nemyslet. My jsme měli pole všechno v zabraným, jako v Německu, a naši když jeli na pole, tak museli mít takový průkazky, říkali jsme tomu könn karty a tím jsme se prokazovali, když nás někde čapli. Já jsem ji měl taky. Protože jsem vyšel ve 43 a do 45 jsem ji musel mít, protože jinak bych se nedostal do města. A to mi obstarala... ve mlejně v Trstěnici, tam byl stárek a ten se dal k Němcům. Teda on měl německý jméno. Jeho manželka neuměla slovo německy, holky chodily do německý školy, měli dvě dcery. Ta starší se jmenovala Bětuška a ta mladší Anička. Ta Anička byla fajn, ta Bětka vyšla školu dřív, byla starší než já a dělala na hejtmanství v Litomyšli, v německým úřadě. Tak ta mě tu könn kartu obstarala. Jinak se na ni muselo čekat třeba měsíc a ona mi ji přivezla hned. A pak je taky odsunuli.

• *I když ta paní byla Češka?*

No, protože on byl stárek ve mlejně a vybíral si komu semele něco na černo, komu ne, komu co semele, tak jak mu říkaj předpisy, víš. Já vim, jako třeba Zběhlíkovi, když si dali do mlejna semlít obilí, tak to měli i se šrotem a s otrubama a ten chleba se nedal jíst. A když si dali naši semlít, tak jsme měli krásnou mouku, protože táta chodil do mlejna na pilu. Tak on jako dost na něj držel. A to víš, že když tohle udělal pár lidem v Trstěnici, to víš, že se mu pomstili tím, že je pak vyhnali ze vsi.

• *Pamatuješ si, jak se jmenoval?*

To už nevím.

• *Ale on teda nebyl přímo sudetskej Němec, když bydel v Trstěnici.*

No nebyl, v Trstěnici bydlel. Měl barák takovej vyšší jako s podlažím. Dole byl kovář a nahoře bydlel tadyten a barák byl jeho... A nebo ten Schindler, jak v tej Březovej, nebo kde to bylo... v Brněnci. V tej fabrice, jak zachránil tolika životů.

•*Ty si pamatuješ, ten lágr, co tam byl? Viděl jsi ho někdy?*

Viděl, ale po válce... Ten dokázal přesvědčit ty pohlaváry, že ty Židi tam budou užitečnější, než když jich zavřou a vyhladěj. Byl to zázrak, že je překecal. On to byl asi taky dost postavenej funkcionář... Vyráběli látky pro Wehrmacht, víš. A tak to uznali Němci a nechali ho.

...Já si pamatuju, když tenkrát udělali ty parašutisti z Anglie atentát na Heydricha, jak se Němci mstili. To tak jsme šli ze školy... kolik nám bylo... 12, 13, 14 roků a Němci chodili. Jeden český četník s nima, Němci měli na fotce to kolo, co tam ty výsadkáři nechali a nějaký ustrojení. Od jednoho baráku k druhému chodili, jestli to někdo nepozná. I tady. A jak jsme daleko od Prahy a vůbec jsme o tom pomalu ani nevěděli... A nebo když vojáci chodili a rekvirovali žrádlo pro armádu. Ti prolezli celej barák a čeho bylo trochu navíc, tak všechno sebrali.

•*Myslíš, že to tady za války bylo nebezpečný?*

No tak snad ani ne. Pak ke konci války, to bylo koncem března nebo v dubnu, sem přišli Maďaři, jako vojáci. Hitler jim nevěřil, tak je tlačil před frontou jako zpátky. No a mezi nima byli i Slováci maďarský a všechno možný. A já jsem sloužil u Vavrušku. A tam jich bylo tak, já ti nevím, ale deset. Měli tam koničky, krásy a na tom měli naložený taky všechno možný. A ten důstojník, to byl Slovák, co jich jako měl, uměl perfektně slovensky. Jestli to byl Slovák nevím, ale říkal, že má v Budapešti snoubenku. A stejskalo se jim po mase. Tak vzal jednomu vojákovi flintu, pověsil mě ji na krk, do kapsy nacpal náboje a jdem něco zastřelit, nějakou srnku nebo něco. Já jsem to poprvé v životě držel v ruce a nevěděl jsem co se s tím dělá. A šel jsem s nima. Představ si, on ti na 200 metrů ležel zajíc v pelech a on ho zastřelil. To bylo teda, já jsem povídal. No a dalekohled mi pučoval, prohlížel jsem si Litrbachy, no fajn, to byl dobrý člověk. Jen furt říkal, že neví, co je s rodinou a se snoubenkou... No a pak tady byli ještě, říkali jsme jim národní hosti, to byli Němci civilové, který utíkali před Rusákama s koňma, s povozama a s nima třeba Poláci, všeko. No to byla doba... to byla hrůza.

Nebo když jsme pásli husy, to už bylo v květnu, a nebo koncem dubna. Jak Němci utíkali přes Hlinsko a na Poličku a na západ, jak na ně útočili ruský letadla. To jsme najednou slyšeli rachot a už jsme viděli, jak to po nich sype. A říkali jsme si: Jen do nich, jen do nich... nebo tady, když jedeš do Trstěnice, tak jak je ta louka - to bylo plný Němců, vojáků. Víš, asi odpočívali tam pár dní a pak šli dál na západ. Tak jsme na ně koukali, tam ze Třenickýho kopce, měli jsme je jak na dlani.

•*Když se blížil konec války, mysleli jste si, že Němci půjdou pryč?*

Ne, to se nevědělo. To nikdo nevěděl. Až když skončila válka... V tom pětáctýřicátým se Němcům sebrali rádia, kola, prostě takový cenný věci. A všechno to bylo u Brokšu ve stodole. A tam jsme si mohli vybrat, co jsme chtěli. Taky jsem měl pěkný kolo. Courali

jsme po Litrbáších a u Cigleru ve statku byli Rusáci. Viděli, že jedeme na kolách, tak vylítli ven a Bobeš Jokšu byl mazanější, ten hned vypustil kolo. Jenže já než jsem se vzpamatoval, tak už jsem měl Rusáka u sebe. Kolo dobrý a sebral mě ho. A bylo to. Já jsem povídal, lacino nabyt, lacino pozbyl... Rádía jim sebrali kvůli tomu, aby asi nevěděli co se děje ve světě, a kola, aby nemohli utýct. To už bylo po válce a už se vědělo, že půjdou pryč.

•*Dovedeš si představit, jak by to bylo, kdyby neodešli?*

Já nevím, neumím si to představit. Muselo by to taky nějak bejt... Ale udělali si to sami, protože v tom sedmatřicátým nebo osmatřicátým roce řvali jak paviáni, že chtěj Hitlera, tak jim dali Hitlera... Ani nevím, kam odsud šli. Šli do Svitav, tam byli někde ubytovaný v lágrech a vagónovali je a odváželi do Německa. Jestli je odváželi na jih nebo na sever, to nevím.

•*Pamatuješ si, na nějaký násilí mezi Čechama a Němcema?*

Snad až ve válce. Když se Němci cejtíli jako pánama světa, když vyhrávali válku. Říkám, když jsme chtěli do města a to jsme museli mít könn kartu, aby jsme mohli jet přes Litrbachy, protože když tě kontrolovali Němci, tak bez toho tě nikam nepustili. A když jsme jeli na kole, tak to bylo utrpení. Každý parchant na nás pokřikoval, házel na nás kamení, všechno možný. Pak když dostávali na frak, tak přestali. Viděli, že už je zle.

•*Viděl jsi někdy, že se někdo Němcům přímo mstil?*

Pamatuju si, že máma jednoho kamaráda byla Němka, pocházela z Litrbach. Ona to tady trošku znala, ale nehlásila se k Němcům. Sloužila na statku u starosty Litrbach a nějak dobře se tam asi neměla. A po válce, nechci dělat nějaký řeči, ale myslím, že po válce od ní litrbašskej starosta něco schytral. Ona se mu pomstila. A jinak nevím...

Akorát přijeli k Zachrovejm Rusáci od Chmelíka v takovém lepším autě, nějaký důstojníci. Jeden měl zavázanou ruku. Ve Chmelíku po nich někdo vystřelil a trefil ho do ruky. Tak co tam byli chlapy, jako opravdu chlapy, co třeba byly na vojně, tak u Zachru ve stodole, tam odzbrojovali partyzáni Němci, a všechny zbraně házeli do stodoly, tak ty šli. Rusáci všechny ty chlapy vyzbrojili a zpátky do Chmelíka. Věděli, že kterýho statku se střílelo. A on ten spratek měl sedmnáct let, kterej do nich vystřelil. Chytili ho, přitáhli ho do Trstěnice. Vedli ho na řetězu, jako když vedeš kozu, ten řetěz měl kolem krku. Kdyby ho četníci nebyli hlídali, tak by ho tam lidi utloukli. A co se s ním stalo pak dál, nevím. Vím jen, že s ním šli tři četníci a ty ho hlídali, jinak...nevím.

Protože oni ty německý parchanti v osmatřicátým, když vyháněli Čechy z pohraničí, tak jim taky neudělali nic kloudnýho...

...To si pamatuju holka, v tom pětačtyřicátým, v tom květnu, když bylo už po válce, tak jsme vzali kola a jeli jsme přes Květnou na Poličku. A zas tady tudy domů. Jak tam po nás stříleli ještě. Němci. Normálně jsme slyšeli hvízdát kulky. To jsme pane sypali tam odsud. Bylo to v lese mezi Květnou a Pomezím. Byli tam schovaní. Dlouho je pane chytali Rusáci po lesích.

...A nebo byli jsme v Trstěnici u mlejna, když projížděli Rusáci s autama. A oni měli takový autíčka, víš, jen jednoduchý jo... a viděli nás tam stát, jsme ti byli, já ti nevím, čtyři kluci. Zastavili, naházeli nás na korbu a ať jedem s nima. No a to jsme nevěděli kam. A jeli jsme. A jeli jsme přes Karli a za Karlej je takovej hájek a v tom byli nějaký německý vraky. Tam zastavili a něco z toho brali. A na korbě měli všechno možný. Střelivo, granáty, jídlo...a jak jeli, tak to takhle skákalo, my jsme si povídali, Ježišmarja, my nedojedem. No a dojeli jsme všude. To do dneška naši nevědí, že jsme tohleto prováděli, tu cestu...(smích) Nás dost hlídali, víš, abysme někde necourali.

•*A jaký měli uniformy?*

Takový zelený Němci. Rusáci byli takový hnědo oranžový. No to bylo všude, kam ses podívala, všude byli vraky nějaký. Prostě to dojelo, neměli benzin, tak to tam nechali a utíkali dál. Na Brlece v lese u silnice toho bylo kupu. Tady po vsi. Po válce se to všechno uklízelo do sběru.

•*To uklízeli lidi z vesnice?*

No. To se vždycky udělala taková akce a uklízelo se po válce, protože nejdřív to prohlíželi nějaký odborníci, víš, jestli to není, že s tím hneš, aby to bouchlo. Oni neměli čas na nic. To si pamatuju, byl jsem u dolní hospody, tam nás byl houf – mladý, starý. Přijel takovej německej průzkumnej tančík, seděl v tom jenom řidič. Zastavil, vylezl ven a „Brot, Brot“ za cigarety. A soused náš, to byl strašnej kuřák a cigaret bylo málo za války. Hnal domů, poslední kus chleba vyhandloval za cigarety. A on by mu byl dal i ten tank, kdyby mu dal civilní hadry.

•*A pamatuješ si ještě někoho, koho jsi znal a po válce musel odejít?*

Z Trstěnice já ti nevím. Byli tam nějaký takový, který byli na obě strany, víš. Ono pak záleželo, co řekli sousedi. Byl dobrej, nechte ho tu, tak tam vostal.

•*No ale to klidně mohli říct i jen když se jim nelíbil...*

No, takhle to bylo. V Litrbaších si toho moc nepamatuju. Vím jenom, že tady zůstali Maiwaldovi, bylo to smíšený manželství. Pak tady byli Benešovi, naproti pile na kopečku. Pichartovi, kdopak ještě? Tam dál dolů jsem moc lidí neznal, ale tadyty tady vostali.

•*Co ruský vojáci, co sem přišli?*

To byl takovej mix. Mladý i starý. Všechno možný. U Vavrušku ve statku jich bylo pětadvacet ubytovanejch. Na podlaze, prostě kde se dalo... Tady Němci, jako Sudeťáci ty museli jít na frontu, všichni chlapy. Tady byli akorát ty starý, a nebo mladý kluci a to vostatní, to bylo samej voják.

•*A když je vyháněli v červnu, tak se stihli vrátit domů?*

Ne, vůbec.

•*Takže je vyhnali ještě dřív, než by se sem vůbec dostali.*

Ty co zajali v Rusku, někde u Stalingradu, u Moskvy, a nebo tak, ty tam byli třeba deset let. A říkali jim, postavte si to, co jste tady zbourali a pak vás pustíme, viš ... A tady, když lifrovali ty Sudeťáky pryč, tak to byli tzv. revoluční gardy. To byli dobrovolníci z českých lidí a armáda, nějaký zahraniční vojáci a takový. A ty se o to starali. To vidím, jako by to bylo včera, jak táhli přes Trstěnici nahoru na Chmelík, na Karli a do Svitav. Tam je vagónovali a posílali někam... To oni byli uplný fanatici, ty Němci. By za Hitlerem lezli až do nebe... Bylo to někdy v červnu, den nevím...ale někdy v červnu... mohli si vzít co unesli

•*Já jsem četla, že tady po nich zůstalo spoustu dobytka, o který se neměl kdo starat...*

No moc ne, oni jak Rusáci táhli, tak zabíjeli dobytek, aby měli jídlo. My jsme měli v baráku krávu a ona měla tele, proto tam vstala. Kdyby neměla to tele, tak by tam nevostalo nic. A jinak tam nebylo nic, akorát kráva a to tele... možná slepice, ale to ani nevím. Na louce byl baráček a tam bydleli. My tam tu krávu asi tejdén krmili a dojili, protože oni to byli takový dva starý lidi a ty šli pak s druhým transportem pryč. Šla jedna várka, a pak za já ti nevím jakou dobu, dlouho to netrvalo, a táhli ti zbylí všichni... A pak hned na to český lidi zabírali ty baráky a pozemky.

•*Tady dosídlovali hlavně místní?*

Jo. Z Trstěnice hodně... a pak tady z okolí, Újezd a tam...

•*Přicházeli sem i nějaký lidi z daleka?*

Jo, taky. Tady Lopourovky jsou až z jižní Moravy. To ti bylo prostě takový míchání obyvatel. Některý chodili, jen aby to vykradli, k něčemu si pomohli. Některý to mysleli dobře, no. Některý tady byli chvílku a utekli zpátky... To bylo takový míchání, to byla hrůza. Do těch padesátých let to bylo peklo. Dneska už to není ani pravda snad, nebo já nevím... Taky to byli lidi hodně z Volyně, volyňský Češi. Třeba Čapkovi, dole Tomáškoví, Stibůrkovi. Pak tady byli taky nějaký z Jugoslávie. Spoustu lidí tady bylo z Řecka, protože tam měli nějaký celkový zmatek. Tady v Janově byla nějaká rodina, že jsme se s nima těžko domlouvali, ale domluvili jsme se. To byl svět tak zamíchaný, to byla hrůza. ...Já furt vidím tady u Fuksovejch naproti to bylo hřiště. A tam byli postavený různý vojenský věci, auta a takový prostě u čeho jim došli pohonný hmoty, tak to tam nechali. Já a Pepek Jokšu, ten byl se mnou starej, jsme furt někde šmejdili. No a on vždycky musel pro zající nashánět trávu domů. Tak měl vozejk. Zajeli jsme k Fuksovejch, tam bylo velký vojenský auto, velké vleky. Jsme si povídali, co tam je? No tak to viš, strčili jsme do toho hubu. Kompletně zařízená truhlářská dílna. Komplet, se vším všudy. Jak to tam postavili, tak to tam stálo. No a tak jsme nakládali. Co se nám hodilo. Přijeli jsme kousek dál, tam bylo další auto, tak jsme tamto vyházeli...(smích). Byly tam takový velikánský lípy u silnice a o ty lípy byly opřeny kyslíkové bomby. Jenže my jsme nevěděli, co to je. My jsme viděli jenom bomby, že jo. Tam na jedný byl uvolněnej vrch, tak jsme s tím zatočili a ono to syčelo. Tak jsme utekli, schovali jsme se a když to furt syčelo a nic to nedělalo, tak jsme šli zpátky. A on byl povolenej ventil a utíkal kyslík. To byly bomby metr a půl vysoký... to

bylo takovejch věcí... Támhle u Brokšů za barákem jsme našli kulomet německej. Tak to víš, říkali jsme si, jestli to bude střílet, tak jsme sháněli náboje. Pak jsme je sehnali, tak jsme to zkoušeli, ono to střílet nechtělo... ono to bylo taky rozbitý... a kam se pak poděl, to už ani nevim.

• *A kde jste sehnali ty náboje?*

To se válelo všude, úplně všude. Když se jede Přes Brlenku, přes les, tak v jednom místě je takovej násep. Je to asi dvanáct metrů vysokej násep a tam byly nastrkaný auta a tam se dalo najít všechno možný. To víš, to bylo furt nějaký varování, že tam nemáme chodit, že to může bejt připravený na vybuchnutí a tak. Jenže oni Němci zdrhali tak rychle, že na tohle neměli čas.

• *Když odešli Němci z Čistý, chodili sem pak Češi rabovat?*

Bodejt' jo, to víš, že jo. Kdo něco chtěl zabrat a hospodařit, tak musel hned, než mu to někdo vykrade. My jsme s našima zabírali ten barák a ty lidi se jmenovali Zelinkovi. A tam byla kráva s teletem a jelikož měla tele malý, tak tam vostala, jinak by tam nevostalo vůbec nic. Rusáci by to zlikvidovali a snědli. A tak to tam takhle vostalo.

• *A tenhle barák byl lepší?*

No to bylo hospodářský stavení a to víš, táta s mámou, ti byli ze zemědělskejch rodin. Pole tam bylo, vyjeli jsme za bránu a byli jsme na poli. Vůbec se nemuselo do vsi. Tam to bylo dobrý. Já jsem byl doma, musel jsem hospodařit s našima, a pak vyšel brácha ze školy, do učení nikam nechtěl, tak jsem já musel do práce... Víš co tady bylo mladejch lidí ...většinou všechno mladý. Starý lidi neměli moc zájem o nějaký dosídlování, a nebo když měli doma nějakej majetek, tak neměli zájem. My jsme měli prd. My jsme měli akorát barák starej.

• *Jak to vlastně bylo. Ten barák člověk kupoval?*

To ti napsali takovaj dekret, to bylo podepsaný ministrem zemědělství, ježiši jak on se jmenoval... vidíš, už si nevzpomenu. A odhadli ti barák, příslušenství, pozemky, všecko. Ale bylo to za pár korun.

• *Tenhle dům dosídlovali ti Černí, že jo? Ten truhlář.*

No. Tady byl truhlář, jako Němec. Tak tady bylo zařízení.

• *Takže všechny věci, to truhlářský náčiní tady po něm zůstalo.*

No to víš, že jo. To tady všechno vostalo.

• *A ti Černí nevíš, jestli byli tady místní?*

To ti nevim, odkud byli... Měli jednu krávu a osum mír, nebo dva hektary pole, tady někde jezdili k Brlece, tam někde to měli. No a pak začali zakládat Družstva, to bylo někdy ve

čtyřicátým nebo devětatřicátým roce. Tak to dal do Družstva. Dělat v Družstvu nechtěl, protože víš, vejdělky byli mizerný ze začátku. A tak šel na uran, do Jáchymova. A jelikož byl truhlář, tak se dostal do nějaký truhlářský dílny tam dělal řemeslo. A pak lidi kdo mohl, tak utekl odsud, víš, pozemky tady nechal a neměl na tom kdo dělat.

•*Potom co začali vznikat Družstva, tak spousta lidí odešla, protože to nechtěli...*

No, no a ještě během toho Družstva se ztráceli. Družstvo je vyzvalo, že buď musejí jít zpátky a dělat v Družstvu, a nebo že jim nevrátěj pozemky. Tak on radši, než aby šel zpátky, tak to tady prodal a rodinu vzal tam.

•*A pak jsi sem přišel ty.*

No a my jsme to koupili. Koupili jsme to tenkrát ale za osum tisíc.

•*Celej barák?*

Celej barák.

•*A ve kterým roce to bylo?*

V padesátymšestým jsem dělal v Trstěnici na Středisku a to jsme bydleli ještě u Dvořáku. Tak někdy potom.

•*Na to jsi našetřil?*

No já jsem na to neměl. Já jsem si vypůjčil od táty a pak jsem mu to vrátil.

•*Na těch 8 tisíc jsi musel pracovat jak dlouho?*

Ježišmarja, kolik pak jsem já ti měl. Já ti neřeknu holka už. No nic moc, nic moc to nebylo. Když se urodilo a šlo to dobře, tak jsme měli víc. Ale kolik, to už si ti nepamatuju. Ale moc toho nebylo.

•*Nebo za jak dlouhou dobu jsi mu to mohl vrátit?*

Myslím asi do roka.

•*A tady nahoře na půdě pod podlahou, ty věci, to už tam bylo po těch Černejch?*

No to bylo, protože byl truhlář, tak vzal pyliny a tak a dal to tam na zateplení... To bylo už asi za Němců, že to tam bylo, víš?

•*Myslíš, že se těm Černým nechtělo odsud odcházet?*

Ale tak ono jim nic jinýho nezbejvalo, víš. Buď teda jít dělat do Družstva a nebo pryč... My jsme chodili do Trstěnice do Dolní hospody, tam bylo kino na sále. Tak jsme tam chodili hodně. A tak jsme si říkali, tohle by byl barák pro nás. A ono to dopadlo. Tenkrát

Franta Benešu dělal předsedu Družstva a povídá: Nechceš koupit barák? Já mu povídám, koupil bych, ale kterej? A on povídá Černýho. Tak jsme se domluvili a zrovna jsme to to.

•*Co se dělo s barákama, který zůstaly neosídlený?*

Ty pomalinku chátraly a pomalu se likvidovaly. Tady bylo o hodně víc baráků, než teďka. Vím, že tadyhle nad námi byl barák a vedle něj byla ulička, tam se chodilo na kopec a vedle byl druhej barák. Tam byla studna před barákem u břehu. Pak tadyhle na kopci, jak je tam pořád ještě ta podezdívka, to ve válce vyhořelo. Tam bydlely tři svobodný slečny, ale už se to neopravovalo. A když jedeš po cestě dolů, tak tam byly ještě dva baráky, nebo tři. A nad cestou byl ještě jeden. Litrbachy byly veliký. Dokonce se říkalo, že to byla největší obec v pardubickém kraji před válkou. Byla tady spousta velkejch sedláků.

•*Jak jsi mi říkal, že se sem po válce přijeli Němci podívat, pamatuješ si to?*

Jo. Takovej starší bělovlasej pán s paní. Paní neuměla ani slovo česky, s tím pánem jsem se trochu domluvil češtinou. Ani si už nepamatuju jak se jmenoval. Asi to byl ten Ettel a nebo nějakej příbuznej. Vypravoval, že tadyhle v síni uprostřed byly schody na půdu a pod těma schodama, že byla postel a tam, že mu umřela maminka... To bylo někdy po revoluci. Tenkrát sem ty Němci všude jezdili častěj.

•*A vypadali smutný, když tu byli?*

Ne. Měli auto, takže jim zle zase tak nemohlo bejt.

•*Já jsem spíš myslela, jestli byli smutný z toho, že ten barák viděli po takový době.*

Oni nešli do baráku. Jenom na verandě jsme mluvili. Myslim, že se měli fajn, holka.

Seznam použité literatury

- BALADRÁN, Zbyněk. Ruiny, archeologie a mezera mezi obrazy. *Revue Labyrint: Časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint – Via Vestra, 2008, 23-24. ISSN 1210-6887.
- BENEŠ, Zdeněk a kol. *Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: gallery s.r.o., 2002. ISBN 80-86010-60-0.
- CÍSAŘ, Karel. *Věci, o kterých s nikým nemluví*. Praha: Agite/Fra, 2010. ISBN 978-80-87232-14-9.
- FOSTER, Hal. An Archival Impulse. *October*. 2004, č. 110 (Autumn).
- HIRSCHOVÁ, Marianne. Generace post-paměti. *Revue Labyrint: Časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint – Via Vestra, 2012. ISSN 1210-6887.
- HOUŽVIČKA, Milan. *Návraty sudetské otázky*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1007-8
- JEŘÁBKOVÁ, Edith. Eva Kotátková, Galerie Labyrint 56. *Revue Labyrint: Časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint – Via Vestra, 2008, 23-24. ISSN 1210-6887.
- KOLEČKOVÁ, Zdena. *It's awful not to live but only sleep*, Ústí nad Labem: Fakulta umění a designu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2009. ISBN 978-80-7414-198-0.
- KOMÁREK, Stanislav. Archeologie. *Revue Labyrint: Časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint – Via Vestra, 2008, 23-24. ISSN 1210-6887.
- LANGER, Radim. Wade Guyton. Epson Stylus Pro 11880 inkjet a probuzení k „novému“. *Revue Labyrint: Časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint – Via Vestra, 2012, 31-32. ISSN 1210-6887.
- MAZANEC, Martin. Zbyněk Baladrán, Galerie Labyrint 55. *Revue Labyrint: Časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint – Via Vestra, 2008, 23-24. ISSN 1210-6887.
- O.S. ANTIKOMPLEX (ed. Matěj Spurný). *Sudetské osudy*. Praha: Nakladatelství Českého lesa, 2006. ISBN 80-86125-74-2
- SKŘIVÁNEK, Milan. *Odsun Němců ze Svitavska 1945-1947*. Hradec Králové: Historický klub Praha, pobočka Hradec Králové, 1995.

- SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: Německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Hodkovičky: Pragma, 2002. ISBN 80-7205-901-7
- ZÁLEŠÁK, Jan. *Minulá budoucnost*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, 2013. ISBN 978-80-214-4794-3.
- ZÁLEŠÁK, Jan. *Umění spolupráce*. Brno: Masarykova Univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5707-4.

Internetové zdroje

- Antikomplex.cz
- archiv.pixelprint.info
- ceskatelevize.cz
- www.cista.info
- daao.library.unsw.edu.au
- www.facebook.com
- www.glissementsdeterrain.net
- www.goethe.de
- www.houdeklukas.com
- www.artlist.cz
- jaroslavkucera.com
- kultura.idnes.cz
- lanzarote37.net
- www.literarky.cz
- mikgodley.wordpress.com
- nathanbabet.com
- www.novyprostor.cz
- Reflex.cz
- http://sudety.tapointa.cz
- tinsheds.wordpress.com
- www.trstenice.cz
- www.urbex.cz

Zdroje fotografií

Obr.1: *Německá mapa, vpravo oblast Sudet. Šipka ukazuje na výběžek českého území, kde se nachází obec Trstěnice.*

Dostupné z: <http://www.oahshb.cz/staremapy/1941.htm>

Obr. 2: *Pozvánka na Festival Sudety v rce 2013*

Dostupné z: <http://sudety.tapointa.cz/press-centrum/>

Obr. 3: *Atlas Mnemosyne*

Dostupné z: <http://warburg.sas.ac.uk/archive/>

Obr. 4: *Pflaumen*

Dostupné z: http://www.lidovky.cz/ther-ve-spalovce-nacismus-a-deviace-v-jimavych-obrazech-pgv-/kultura.aspx?c=A121113_145532_ln_kultura_btt

Obr. 5: *Das wandernde Sternlein*

Dostupné z: <http://jlbjlt.net/event/9426>

Obr. 6 a 7: *Instalace Trojí identita*

Dostupné z: <http://www.artlist.cz/?id=7504>

Obr. 8 a 9: *Instalace Červená knihovna/Romance*

Dostupné z: <http://dox.mo.cz/>

Obr. 10: *Z cyklu Umění zabíjet - Postoloprty, květen - červen 1945*

Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/verejna-diskuse-k-vystave-umeni-zabijet>

Obr. 11: *Z cyklu Musíš zapomenout na Johanna*

Dostupné z: <http://magazin.aktualne.cz/lukas-houdek-musis-zapomenout-na-johanna/r~i:photo:570323/r~i:article:789273/>

Obr. 12: *Z akce Sudety*

Dostupné z: <http://artlist.cz/?id=666>

Obr. 13 a 14: *Zimmer Frei*

Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/pode-bal-je-nekulturni-mini-spacek-drr-/vytvarne-umeni.aspx?c=A020517_112937_vytvarneum_kne

Obr. 15: *Výstava Hraniční syndrom*

Dostupné z: http://jicinsky.denik.cz/kultura_region/hranicni-syndrom-nabizi-jiny-pohled-na-problem-sudet-20131018-lir3.html

Obr. 16 a 17: *Projekt Červená voda*

Dostupné z: <http://nathanbabet.com/portfolio/cervena-voda-installation/>

Obr. 18, 19 a 20: *Projekt Considering Silesia, Imaginární portréty strýců*

Dostupné z: <http://mikgodley.wordpress.com/>

Obrázky 21 až 28 vlastní.

Obr. 29: Rüdger Schima zpívá píseň Sudetenland, Min Heimatland

Dostupné z:

Obrázky 30 až 43 vlastní.

Anotace

Název práce:	Pod podlahou
Název v angličtině:	Under the floor
Vedoucí práce:	doc. Vladimír Havlík
Rok obhajoby:	2014
Anotace práce:	Magisterská diplomová práce se skládá ze tří částí: Praktická část tvoří instalaci nalezeného materiálu ve formě „vesnického archivu“ a video. Teoretická část se zabývá tématem minulosti a paměti. Konkrétně tematicky zpracovává téma Sudet. Pedagogická část se věnuje problematice minulosti a nalezeného materiálu.
Klíčová slova:	instalace, Sudety, minulost, paměť, archiv
Anotace v angličtině:	My diploma thesis consists of three parts: The practical part includes the installation of found material in the form of „village archive“ and the video. The theoretical part deals with the topic of the past and memory. Specifically themed with the topic of the Sudetenland. The pedagogical part deals with the issue of the past and found material.
Klíčová slova v angličtině:	installation, Sudety, the past, memory, archives
Přílohy k práci:	CD
Rozsah práce:	73 stran
Jazyk práce:	čeština